

พุทธวจน

ฉบับ...ตามรอยธรรม

ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลายจงเพียรเพื่อกิเลส
อย่าได้เป็นผู้ประมาท
อย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจ ในภายหลังเลย

นี่แล เป็นวาจาเครื่องพร่ำสอนเธอทั้งหลาย ของตถาคต

พระธรรม พระพุทธ

อาหนนท์ ! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า
ธรรมวินัยของพวกเรา มีพระศาสดาล่วงลับไปแล้ว
พวกเราไม่มีพระศาสดาดังนี้

อาหนนท์ ! พวกเธออย่าคิดดั่งนั้น
อาหนนท์ ! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี
ที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้ว
แก่พวกเธอทั้งหลาย

ธรรมวินัยนั้น
จักเป็นศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย

โดยกาลล่วงไปแห่งเรา

(มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที่. ๑๐/๑๕๙/๑๒๘.)

พุทธวัจณ์

พุทธวจน

(ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์)

ฉบับ...ตามรอยธรรม

“จัดทำเพื่อเป็นธรรมทาน ไม่สงวนสิทธิ์ในการพิมพ์หรือเผยแพร่”

พิมพ์ครั้งที่ : ๘ / เมษายน ๒๕๕๒

พิมพ์ที่ : บริษัท คิว พรินท์ แมเนจเม้นท์ จำกัด

โทรศัพท์ : ๐๒-๘๐๐-๒๒๙๒, ๐๘๔-๙๑๓-๘๖๐๐

เนื้อแท้ที่ไม่อันตราย

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้, สุตตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษร สละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าว ของสาวก, เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอจักไม่ฟัง ด้วยดี ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่ง ที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนสุตตันตะเหล่าใดที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ้ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะ เรื่องสุญญตา, เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่; เธอ ย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง และ ย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ไต่ถาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร ? มีความหมายที่นัย ?” ดังนี้. ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรม ที่ถูกปิดไว้ได้, ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็จะทำให้ปรากฏได้, ความ สงสัยในธรรมหลายประการที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุบริษัทเหล่านี้ เราเรียกว่า บริษัทที่มีการ ลุล่วงไปได้ ด้วยการสอบถามแก่กันและกันเอาเอง, หาใช่ด้วยการ ชี้แจงโดยกระจำงของบุคคลภายนอกเหล่าอื่นไม่; จัดเป็น บริษัทที่เลิศแล.

ผู้ชู้ขุมทรัพย์ !

อาหนนท์ ! เราไม่พยายามทำกะพวกเธอ อย่างทะนุถนอม

เหมือนพวกช่างหม้อ ทำแก้ม้อ ที่ยังเปียก ยังดิบอยู่

อาหนนท์ ! เราจักขนาบแล้ว ขนาบอีก ไม่มีหยุด

อาหนนท์ ! เราจักชื้อโทษแล้ว ชื้อโทษอีก ไม่มีหยุด

ผู้ใดมีมรรคผลเป็นแก่นสาร ผู้นั้นจักทนอยู่ได้.

(มหาสุตตปิฎก อฎฐก. ม. ๑๔/๒๔๕/๓๕๖.)

พุทธวัจน์

คนเรา ควรมองผู้มีปัญญาใดๆ ที่คอยชื้อโทษ คอยกล่าว

คำขนาบอยู่เสมอไป ว่าคนนั้นแหละ คือผู้ชู้ขุมทรัพย์,

ควรคบบัณฑิตที่เป็นเช่นนั้น

เมื่อคบหากับบัณฑิตชนิดนั้นอยู่

ย่อมมีแต่ดีทำเดียว ไม่มีเลวเลย.

(ปณทิตตวคค ธ. ชุ. ๒๕/๒๕/๑๖.)

พุทธวัจน์

ทรงแสดงเรื่องที่เป็นไปได้ยาก เกี่ยวกับพระองค์เอง

ภิกษุทั้งหลาย ! สมมติว่ามหาปฐพีอันใหญ่หลวงนี้ มีน้ำท่วมถึง เป็นอันเดียวกันทั้งหมด; บุรุษคนหนึ่งทิ้งแอก(ไม้ไผ่ !) ซึ่งมีรูเจาะ ได้เพียงรูเดียว ลงไปในน้ำนั้น; ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศ ตะวันตก, ลมตะวันตกพัดให้ลอยไปทางทิศตะวันออก, ลมทิศ เหนือพัดให้ลอยไปทางทิศใต้, ลมทิศใต้พัดให้ลอยไปทางทิศเหนือ อยู่ดังนี้. ในน้ำนั้นมีเต่าตัวหนึ่งตาบอด ล่องไปเรื่อยๆปีมันจะผูก ขึ้นมาครั้งหนึ่งๆ. ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจะสำคัญความข้อนี้อะไร : จะเป็นไปได้ไหมที่เต่าตาบอด ร้อยปีจึงจะผูกขึ้นมา ลักครั้งหนึ่ง จะพึงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียงรูเดียวในแอกนั้น ?

“ข้อนี้ ยากที่จะเป็นไปได้ พระเจ้าข้า ! ที่เต่าตาบอดนั้น ร้อยปีผูกขึ้นเพียงครั้งเดียว จะพึงยื่นคอเข้าไปในรู ซึ่งมีอยู่เพียง รูเดียวในแอกนั้น”.

ภิกษุทั้งหลาย ! ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ใครๆ จะพึงได้ความเป็นมนุษย์; ยากที่จะเป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ จะเกิดขึ้นในโลก; ยากที่จะ เป็นไปได้ฉันเดียวกัน ที่ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว จะรุ่งเรืองไปทั่วโลก.

ภิกษุทั้งหลาย ! แต่ว่าบัดนี้ ความเป็นมนุษย์ ก็ได้แล้ว;
ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว; และ
ธรรมวินัยอันตถาคตประกาศแล้ว ก็รุ่งเรืองไปทั่วโลกแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึง
กระทำโยคกรรมเพื่อรู้ว่า “นี่ ทุกข์; นี่ เหตุให้เกิดทุกข์;
นี่ ความดับแห่งทุกข์; นี่ หนทางให้ถึงความดับแห่งทุกข์”
ดังนี้เถิด.

(บาลี มหาวาร. ส°. ๑๙/๕๖๘/๑๗๔๔, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.)

พุทธวัจน์

พระพุทธเจ้า ทั้งในอดีต, อนาคต และในปัจจุบัน ล้วนแต่ตรัสรู้ริยัสจสี

ภิกษุทั้งหลาย ! พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริงไปแล้ว ในกาลยียดยาวนานฝ่ายอดีต, ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐ สี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าองค์ใด ๆ จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ต่อกาลยียดยาวนานฝ่ายอนาคต, ท่านทั้งหลายเหล่านั้น ก็จักได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พระอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ผู้ตรัสรู้ตามเป็นจริงอยู่ ในกาลเป็นปัจจุบันนี้ ก็ได้ตรัสรู้ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่าง. ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างนั้น เหล่าไหนเล่า ?

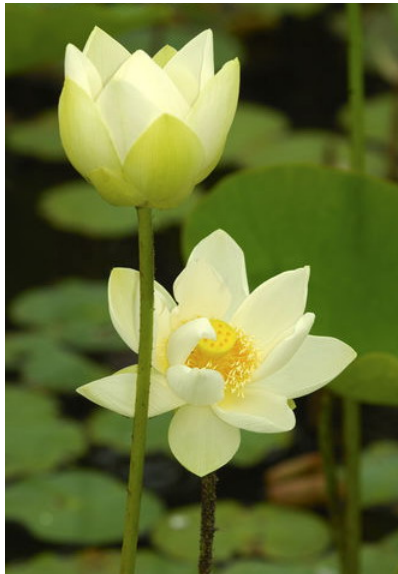

สื่ออย่างคือ : ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำ **ความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;”** ดังนี้เถิด.

(- มหาวาร. ส°. ๑๙/๕๔๓/๑๗๐๔.)

พุทธวัจน์

พระพุทธองค์ ทรงพระนามว่า อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ก็เพราะได้ตรัสรู้ อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ สี่อย่าง
เหล่านี้ไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือความทุกข์,
ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐ
คือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือ
ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์: นี่แลความจริงอัน
ประเสริฐสี่อย่าง. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะได้ตรัสรู้ตามเป็นจริง
ซึ่งความจริงอันประเสริฐสี่อย่างเหล่านี้ ตถาคตจึงมีนาม
อันบัณฑิตกล่าววว่า “อรหันตสัมมาสัมพุทธะ”.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึง
ทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุ
ให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, และนี่เป็นทาง
ดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;” ดังนี้เถิด.

จงสงเคราะห์ผู้อื่นด้วยการให้รู้หรือริยสัจ

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอเอ็นดูใคร และใครถือว่าเธอเป็น ผู้ที่เขาควรเชื่อฟัง เขาจะเป็นมิตรก็ตาม อำมาตย์ก็ตาม ญาติ หรือสายโลหิตก็ตาม; **ชนเหล่านั้น อันเธอพึงชักชวนให้เข้าไป ตั้งมั่น ในความจริงอันประเสริฐสี่ประการ ด้วยปัญญาอันรู้ เฉพาะตามที่เป็นจริง** ความจริงอันประเสริฐสี่ประการอะไรเล่า ? สี่ประการคือ **ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอัน ประเสริฐคือเหตุให้เกิดแห่งทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือ ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือ ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุนั้นในเรื่องนี้ เธอพึงประกอบโยค กรรมอันเป็นเครื่องกระทำให้รู้ว่า **“ทุกข์เป็นอย่างนี้, เหตุให้ เกิดขึ้นแห่งทุกข์เป็นอย่างนี้, ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้, ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เป็นอย่างนี้,”** ดังนี้.

(- มหาวาร. ส. ๑๙/๕๔๔/๑๗๐๖.)

พุทธวัจน์

อริยสัจสี่โดยสังเขป

(ทรงแสดงด้วยความยึดในชั้นห้า)

ภิกษุทั้งหลาย ! ความจริงอันประเสริฐมีสี่อย่างเหล่านี้, สี่อย่างเหล่านี้ไหนเล่า ? สี่อย่างคือ ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์, ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์, และความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? คำตอบคือ **ชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่นห้าอย่าง.** ห้าอย่างนั้นอะไรเล่า ? ห้าอย่างคือชั้นอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่นถือมั่น ได้แก่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? คือ **ตัณหาอันใดนี่** ที่เป็นเครื่องนำให้มีการ **เกิดอีก** อันประกอบด้วยความกำหนัด เพราะอำนาจความเพลิมมักทำให้เพลิมอย่างยิ่งในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม, ตัณหาในความมีความเป็น, ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า ความจริงอันประเสริฐคือเหตุให้เกิดทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? **คือความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไป โดยไม่เหลือของตัณหา** นั้น ความสละลงเสีย ความสลัดทิ้งไป ความปล่อยวาง ความไม่อาลัยถึงซึ่งตัณหา นั้นเอง อันใด. ภิกษุทั้งหลาย ! **อันนี้เรากล่าวว่าความจริงอันประเสริฐคือความดับไม่เหลือของทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์** เป็นอย่างไรเล่า ? **คือหนทางอันประเสริฐประกอบด้วยองค์แปด** นั้นเอง, ได้แก่สิ่งเหล่านี้คือ **ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดจาชอบ, การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, ความระลึกรู้ชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.** ภิกษุทั้งหลาย ! **อันนี้เรากล่าวว่าความจริงอันประเสริฐคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **เหล่านี้แลคือความจริงอันประเสริฐ** สี่อย่าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! **เพราะเหตุ** นั้นในกรณีนี้ **พวกเธอพึงทำความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, นี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์,”** ดังนี้เถิด.

การรู้อริยสัจสี่ ทำให้มีตาสมบูรณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล ๓ จำพวกนี้มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก. สามจำพวกอย่างไรเล่า ? สามจำพวกคือ คนตาบอด(อนโธ), คนมีตาข้างเดียว(เอกจกขุ), คนมีตาสองข้าง (ทวิจกขุ).

ภิกษุทั้งหลาย ! คนตาบอดเป็นอย่างไรเล่า ? คือคนบางคนในโลกนี้ ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น น้อย่างหนึ่ง; **และไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล - ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว** นี้ก็อย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนตาบอด (ทั้งสองข้าง).**

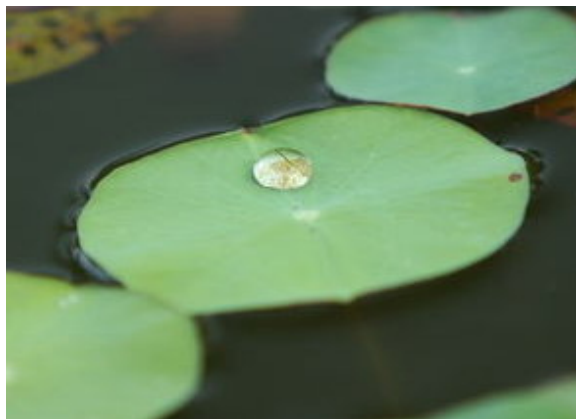
ภิกษุทั้งหลาย ! มีคนตาข้างเดียวเป็นอย่างไรเล่า ? คือคนบางคนในโลกนี้ **มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้ หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น** น้อย่างหนึ่ง; **แต่ไม่มีตาที่เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล - ธรรมมีโทษและไม่มีโทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่ายขาว** นี้ก็อย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้แล คนมีตาข้างเดียว.**

ภิกษุทั้งหลาย ! คนมีตาสองข้างเป็นอย่างไรเล่า ? คือ
คนบางคนในโลกนี้ มีตาที่เป็นเหตุให้ได้โภคทรัพย์ที่ยังไม่ได้
หรือทำโภคทรัพย์ที่ได้แล้วให้ทวีมากขึ้น น้อย่างหนึ่ง; และมีตาที่
เป็นเหตุให้รู้ธรรมที่เป็นกุศลและอกุศล - ธรรมมีโทษและไม่มี
โทษ - ธรรมเลวและธรรมประณีต - ธรรมฝ่ายดำและธรรมฝ่าย
ขาว นี้อีกอย่างหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล คนมีตาสองข้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุมีตาสมบุรณ์ (จกขุมา) เป็นอย่างไร
เล่า ? คือภิกษุในกรณีนี้ ย่อมรู้ชัดตามความเป็นจริงว่า
“นี่ความทุกข์, นี่เหตุให้เกิดแห่งทุกข์, นี่ความดับไม่เหลือ
แห่งทุกข์, นี่ทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์”
ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล ภิกษุมีตาสมบุรณ์.

(- ตีก. อ°. ๒๐/๑๖๒, ๑๔๗/๔๖๘, ๔๕๙.)

พุทธวัจน์

การสนทนากับพระอานนท์

เรื่องกัลยาณมิตร

มหาราชะ ! ครั้งหนึ่ง ตถาคตพักอยู่ที่นิคมแห่งพวกศากยะ ชื่อว่านครกะ ในแคว้นสักกะ. มหาราชะ ! ครั้งนั้นแล ภิกษุอานนท์ ได้เข้าไปหาตถาคตถึงที่อยู่ อภิวัตแล้วนั่งลง ณ ที่ควร. มหาราชะ ! ภิกษุอานนท์ได้กล่าวคำนี้กะตถาคตว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! **ความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี นี้เป็นกึ่งหนึ่งของพรหมจรรย์ พระเจ้าข้า !**” ดังนี้.

มหาราชะ ! เมื่อภิกษุอานนท์ได้กล่าวอย่างนี้แล้ว ตถาคตได้กล่าวกะเธออย่างนี้ว่า “อานนท์ ! เธออย่างกล่าวอย่างนั้นเลย, อานนท์ ! ข้อนี้เป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทั้งสิ้นทีเดียว คือความมีมิตรดี ความมีสหายดี ความมีเพื่อนผู้แวดล้อมดี, อานนท์ ! **พรหมจรรย์ทั้งสิ้นนั้น เป็นสิ่งที่ภิกษุผู้มีมิตรดีพึงหวังได้. เมื่อเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนผู้แวดล้อมดี เธอนั้นจักทำ อริยมรรคมีองค์แปดให้เจริญได้ จักกระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์แปดได้**” ดังนี้.

(บาลี สคา. ส°. ๑๕/๑๒๗/๓๘๒,
ตรัสแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล ที่เชตวัน ใกล้เมืองสาวัตถี.)

พุทธวจน

กัลยาณมิตรของพระองค์เอง

อาานนท์! ภิกษุผู้ชื่อว่า มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ย่อมเจริญ ทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด โดยอาการอย่างไรเล่า? อาานนท์! ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมเจริญทำให้มากซึ่ง สัมมาทิฐิ, สัมมาสังกัปปะ, สัมมาวาจา, สัมมากัมมันตะ, สัมมาอาชีวะ, สัมมาวายามะ, สัมมาสติ, สัมมาสมาธิ อันอาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ อันน้อมไปเพื่อการ สลดลง. อาานนท์! อย่างนี้แล ชื่อว่าภิกษุผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี เจริญทำให้มากซึ่งอริยมรรคประกอบด้วยองค์แปด.

อาานนท์! ข้อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่า พรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเกี่ยว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้. อาานนท์! จริงทีเดียว, **สัตว์ทั้งหลาย ผู้มีความเกิดเป็นธรรมดา ได้อาศัยกัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากการเกิด....** ผู้มีความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจเป็นธรรมดา.... ครั้นได้อาศัย กัลยาณมิตรของเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากความแก่ชรา, ความเจ็บป่วย, ความตาย, ความโศก, ความคร่ำครวญ, ความทุกข์กาย, ความทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ.

อาานนท์! ข้อนั้นเธอพึงทราบด้วยปริยายอันนี้เถิด คือว่า พรหมจรรย์นี้ทั้งหมดนั้นเกี่ยว ได้แก่ ความเป็นผู้มีมิตรดี มีสหายดี มีเพื่อนดี ดังนี้.

(บาลี โภสสยุดต์ สคา. ส. ๑๕/๑๒๗/๓๘๓,

พุทธวจน

ตรัสแก่พระอาานนท์ แล้วทรงนำมาเล่าแก่ พระเจ้าปเสนทิโกศล)

ขยายความแห่งอริยมรรคมีองค์แปด

ภิกษุทั้งหลาย ! กิอริยสังคือหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์นั้น เป็นอย่างไรเล่า ? คือหนทางอันประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐนี้เอง, องค์แปดคือ ความเห็นชอบ, ความดำริชอบ, การพูดจาชอบ, การงานชอบ, การเลี้ยงชีพชอบ, ความเพียรชอบ, ความระลึกรู้ชอบ, ความตั้งใจมั่นชอบ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเห็นชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุทั้งหลาย ! **ความรู้ในทุกข์, ความรู้ในเหตุให้เกิดทุกข์, ความรู้ในความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, ความรู้ในหนทางเป็นเครื่องให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์** อันใด, นี้เราเรียกว่า สัมมาทิฐิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุทั้งหลาย ! **ความดำริในการออก(จากกาม), ความดำริในการไม่พยายาบาท, ความดำริในการไม่เบียดเบียน,** นี้เราเรียกว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! **การพูดชอบเป็นอย่างไรเล่า ?** ภิกษุทั้งหลาย ! **การเว้นจากการพูดเท็จ, การเว้นจากการพูดยุให้แตกกัน, การเว้นจากการพูดหยาบ, การเว้นจากการพูดเพ้อเจ้อ,** นี้เราเรียกว่า สัมมาวาจา.

ภิกษุทั้งหลาย ! **การงานชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุ
ทั้งหลาย ! **การเว้นจากการฆ่าสัตว์, การเว้นจากการถือเอา
สิ่งของที่เจ้าของไม่ได้ให้, การเว้นจากการประพฤตินิดในกาม
ทั้งหลาย, นี้เราเรียกว่า สัมมากัมมันตะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **การเลี้ยงชีพชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุ
ทั้งหลาย ! **อริยสาวกในศาสนานี้ ละมิจฉาชีพเสีย สำเร็จ
ความเป็นอยู่ด้วยสัมมาชีพ, นี้เราเรียกว่า สัมมาอาชีวะ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความเพียรชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุ
ทั้งหลาย ! **ภิกษุในศาสนานี้ ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม
ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้เพื่อความ
ไม่บังเกิดขึ้นแห่งอกุศลธรรมทั้งหลายอันลามก ที่ยังไม่ได้บัง
เกิด; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร
ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อการละเสียซึ่งอกุศลธรรม
ทั้งหลายอันลามก ที่บังเกิดขึ้นแล้ว; ย่อมปลุกความพอใจ ย่อม
พยายาม ย่อมปรารภความเพียร ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้
เพื่อการบังเกิดขึ้นแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่ยังไม่ได้บังเกิด;
ย่อมปลุกความพอใจ ย่อมพยายาม ย่อมปรารภความเพียร
ย่อมระครองจิต ย่อมตั้งจิตไว้ เพื่อความยั่งยืน ความไม่
เลอะเลือน ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ
ความเต็มรอบแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้ว.
ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เราเรียกว่า สัมมาวายามะ.****

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความระลึกชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนา**นี้ เป็นผู้ที่มีปกติพิจารณา เห็นภายในกาย** อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณา **เห็นเวทนาในเวทนาทั้งหลาย** อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณา **เห็นจิตในจิต** อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้; เป็นผู้ปกติพิจารณา **เห็นธรรมในธรรมทั้งหลาย** อยู่, มีความเพียรเป็นเครื่องเผากิเลส มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม มีสติ นำความพอใจและความไม่พอใจในโลกออกเสียได้. ภิกษุทั้งหลาย ! **นี้เราเรียกว่า สัมมาสติ.**

ภิกษุทั้งหลาย ! **ความตั้งใจมั่นชอบเป็นอย่างไร ?** ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในศาสนา**นี้ เพราะสังัดจากกามทั้งหลาย เพราะสังัดจากอกุศลธรรมทั้งหลาย ย่อมเข้าถึง ฌานที่หนึ่ง** อันมีวิตกพิจารณา มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่; เพราะวิตกพิจารารำงับลง, เธอเข้าถึง **ฌานที่สอง** อันเป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจในภายใน ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกผุดขึ้น ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติและสุข อันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่; เพราะปีติจางหายไป, เธอเป็นผู้เพ่งเฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม

และได้เสวยสุขด้วยนามกาย ย่อมเข้าถึง **ฌานที่สาม** อันเป็น
ฌานที่พระอริยเจ้าทั้งหลาย กล่าวสรรเสริญผู้ได้บรรลุว่า “เป็นผู้
เฉยอยู่ได้ มีสติ มีความรู้สึกตัวทั่วพร้อม” แล้วแลอยู่; เพราะละ
สุขและทุกข์เสียได้ และเพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและ
โทมนัสในกาลก่อน, เธอย่อมเข้าถึง **ฌานที่สี่** อันไม่ทุกข์
และไม่สุข มีแต่สติอันบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่;
ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า สัมมาสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า อริยสังคคือหนทางเป็นเครื่อง
ให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

(- มหา.ที. ๑๐/๓๔๘/๒๙๙.)

พุทธวัจน์

โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์

สุภัททะ ! ในธรรมวินัยใด ที่ไม่มีอริยมรรคมีองค์แปด
สมณะที่หนึ่ง (พระโสดาบัน) ก็หาไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น ; แม้
สมณะที่สอง (พระสกทาคามี) ก็หาไม่ได้ ; แม้สมณะที่สาม
(พระอนาคามี) ก็หาไม่ได้ ; แม้สมณะที่สี่ (พระอรหันต์) ก็หา
ไม่ได้ในธรรมวินัยนั้น.

สุภัททะ ! ในธรรมวินัยนี้แล ที่มีอริยมรรคมีองค์แปด
สมณะที่หนึ่ง ก็หาได้ในธรรมวินัยนี้ ; แม้สมณะที่สอง ก็หาได้ ;
แม้สมณะที่สาม ก็หาได้ ; แม้สมณะที่สี่ ก็หาได้ในธรรมวินัยนี้.

**สุภัททะ ! ถ้าภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ จะพึงอยู่โดยชอบไซ้
โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ทั้งหลาย แล.**

(บาลี พระพุทธภาษิต มหาปรินิพพานสูตร มหา.ที. ๑๐/๑๗๕/๑๓๘,
ตรัสแก่สุภัททปริพพาชก ที่สาละวัน แห่งเมืองกุสินารา ณ ราตรีที่ปรินิพพาน.)

พุทธวัจน์

ความเหมือนและความแตกต่างระหว่าง สัมมาสัมพุทธะกับปัญญาวิมุตต์

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ หลุดพ้นแล้วจากรูปเพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “สัมมาสัมพุทธะ” .ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์ ก็หลุดพ้นแล้วจากรูป เพราะความเบื่อหน่าย ความคลายกำหนัด ความดับ และความไม่ยึดมั่น จึงได้นามว่า “ปัญญาวิมุตต์” (ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ก็ได้ตรัสไว้ มีข้อความแสดงหลักเกณฑ์อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูปที่กล่าวแล้ว)

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเป็นผู้หลุดพ้นจากรูปเป็นต้น ด้วยกันทั้งสองพวกแล้ว, อะไรเป็นความผิดแผกแตกต่างกัน อะไรเป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน อะไรเป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ ให้มีใครรู้, ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าว ให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว, ตถาคตเป็นมัคคัณฺณ (รู้มรรค), เป็นมัคควิฑู (รู้แจ้งมรรค), เป็นมัคคโกวิท (ฉลาดในมรรค); ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้เป็นมัคคานุกา (ผู้เดินตามมรรค) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตต์.

ไม่ได้ทรงประพาศิพรหมจรรย์ เพื่อให้เขานับถือ

ภิกษุทั้งหลาย ! พรหมจรรย์นี้ เราประพาศิมิใช่เพื่อ
หลอกลวงคนให้นับถือ มิใช่เพื่อเรียกคนมาเป็นบริวาร มิใช่
เพื่ออาหิสงส์เป็นลาภสักการะ และเสียงสรรเสริญ มิใช่เพื่อ
อาหิสงส์จะได้เป็นเจ้าลัทธิ หรือเพื่อค้ำลัทธิอื่นใดให้ล้มลงไป
และมิใช่เพื่อให้มหาชนเข้าใจว่า เราได้เป็นผู้วิเศษอย่างนั้นอย่างนี้
ก็หามิได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ที่แท้ พรหมจรรย์นี้ เราประพาศิเพื่อ
สำรวม เพื่อละ เพื่อคลายกำหนด เพื่อดับสนิทซึ่งทุกข์ แล.

(บาลี จตุกก. อ°. ๒๑/๓๓/๒๕, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.)

พุทธวจน

ทรงสอนเฉพาะแต่เรื่องทุกข์ กับความดับสนิทของทุกข์

ภิกษุทั้งหลาย ! ทั้งที่เรามีถ้อยคำอย่างนี้ มีการกล่าวอย่างนี้ สมณะและพราหมณ์บางพวก ยังกล่าวต่อเราด้วยคำเท็จ เปล่าๆปลื้ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริงว่า “พระสมณโคตมเป็นคนจูงคน ให้เดินผิดทาง ไปสู่ความฉิบหาย ย่อมบัญญัติลัทธิความสูญเปล่า ความวิनाศ ความไม่มีของสัตว์ คน ตัวตน เราเขา ขึ้นสั่งสอน” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! สมณะและพราหมณ์บางพวกเหล่านั้น กล่าวต่อเราด้วยคำเท็จ เปล่าๆปลื้ๆ ไม่มีจริงให้เป็นจริง โดยประการที่เราไม่ได้กล่าว หรือจะกล่าวอย่างนั้นก็หาไม่ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลก่อนก็ตาม ในกาลบัดนี้ก็ตาม เราบัญญัติสอนแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทไม่มีเหลือของความทุกข์ เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในการกล่าวแต่เรื่องความทุกข์ และความดับสนิทไม่มีเหลือของความทุกข์เช่นนี้ แม้จะมีใครมาด่าว่า ถากถาง กระทบกระเทียบ เสียดสี, ตถาคตก็ไม่มี ความขุ่นแค้น โกรธเคือง เตือดร้อนใจ เพราะเหตุนั้นแต่ประการใด. ภิกษุทั้งหลาย ! ในเรื่องเดียวกันนั้นเอง แม้จะมีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตก็ไม่มีความรู้สึกเพลิดเพลิน ชื่นชม หรือเคลิ้มใจ ไปตาม. ถ้ามีใครมาสักการะ เคารพ สรรเสริญ บูชา, ตถาคตย่อมมีความคิดอย่างนี้ว่า ก่อนหน้านี้เรามีความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างไร บัดนี้เราก็ต้องทำความรู้สึกตัวทั่วถึงอย่างนั้น ดังนี้.

(บาลี อลคัณฑุปมสูตร ม.ม. ๑๒/๒๗๘/๒๘๖, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายที่เชตวัน) พุทธวัจน์

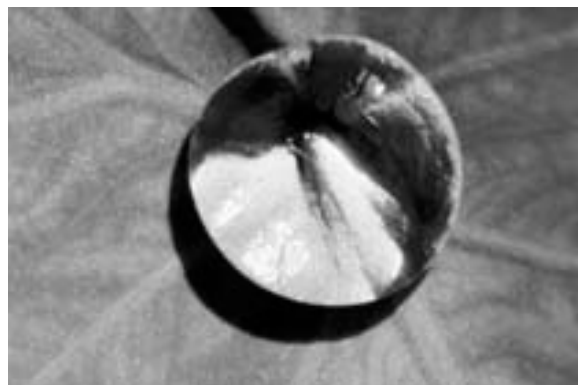
คำของพระองค์ ตรงเป็นอันเดียวกันหมด

ภิกษุทั้งหลาย ! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตร-
สัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรี ที่ตถาคตปรินิพพานด้วย
อนุपाทีเสสนิพพานธาตุ, ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้
กล่าวสอน พร่ำสอน แสดงออกซึ่งถ้อยคำใด; ถ้อยคำเหล่านั้น
ทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็น
ประการอื่นเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! (หนึ่ง) ตถาคตกล่าวอย่างไร ทำอย่างนั้น,
ทำอย่างไร กล่าวอย่างนั้น.

(บาลี อิติวุ. ชุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.)

พุทธวจน

หลักที่ทรงใช้ในการตรัส (๖ อย่าง)

ราชกุมาร ! (๑) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๒) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ และไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๓) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด **อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์** แต่ไม่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเลือกให้เหมาะสมกาล **เพื่อกล่าวาจานั้น.**

(๔) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แต่เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๕) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด อันจริง อันแท้ แต่ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ แม้เป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมไม่กล่าววาจานั้น.

(๖) ตถาคตรู้ชัดซึ่งวาจาใด **อันจริง อันแท้ อันประกอบด้วยประโยชน์** และเป็นที่รักที่พึงใจของผู้อื่น ตถาคตย่อมเป็นผู้รู้จักกาละที่เหมาะสม **เพื่อกล่าวาจานั้น.**

ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ? ราชกุมาร ! เพราะตถาคตมี ความเอ็นดูในสัตว์ทั้งหลาย.

สิ่งที่ตรัสรู้แต่ไม่ทรงนำมาสอน มีมากกว่าที่ทรงนำมาสอนมากนัก

พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงกำใบไม้สี่สပါ ที่ร่วงอยู่ตามพื้นดินขึ้นมาหน่อยหนึ่ง แล้วตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า :

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายเข้าใจว่าอย่างไร, ใบไม้สี่สပါที่เรากำขึ้นมาหน่อยหนึ่งนี้มาก หรือว่าใบไม้สี่สပါที่ยังอยู่บนต้น เหล่านั้นมีมาก ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ใบไม้ที่พระผู้มีพระภาคทรงกำขึ้นมาหน่อยหนึ่งนั้นเป็นของน้อย ส่วนใบไม้ที่ยังอยู่บนต้นสี่สပါ เหล่านั้นย่อมมีมาก”

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น ธรรมะส่วนที่เรารู้อยู่ด้วยปัญญาอันยิ่ง แล้วไม่กล่าวสอนนั้น มีมากกว่าส่วนที่นำมาสอน. ภิกษุทั้งหลาย ! เหตุไรเล่า เราจึงไม่กล่าวสอนธรรมะส่วนนั้น ๆ ? ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุว่า ธรรมะส่วนนั้น ๆ ไม่ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์ ไม่เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์, ไม่เป็นไปเพื่อความหน่าย ไม่เป็นไปเพื่อความคลายกำหนัด ไม่เป็นไปเพื่อความดับ ไม่เป็นไปเพื่อความสงบ ไม่เป็นไปเพื่อความรู้อยิ่ง ไม่เป็นเพื่อความรู้อพร้อม ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน, ฉะนั้น เราจึงไม่กล่าวสอน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมะอะไรเล่าเป็นธรรมะที่เรากล่าวสอน ?
ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมะที่เรากล่าวสอน คือข้อที่ว่า ความทุกข์
เป็นอย่างไร ๆ, เหตุเป็นที่เกิดของความทุกข์เป็นอย่างไร ๆ,
ความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างไร ๆ, ข้อปฏิบัติเพื่อถึง
ความดับสนิทของความทุกข์เป็นอย่างไร ๆ. ภิกษุทั้งหลาย !
เพราะเหตุไรเล่า ธรรมะส่วนนี้เราจึงนำมากล่าวสอน ? ภิกษุ
ทั้งหลาย ! เพราะว่าธรรมะส่วนนี้ ประกอบอยู่ด้วยประโยชน์
เป็นเงื่อนไขแห่งพรหมจรรย์ เป็นไปเพื่อความหน่าย เป็นไป
เพื่อความคลายกำหนัด เป็นไปเพื่อความดับ เป็นไปเพื่อความ
สงบ เป็นไปเพื่อความรู้อย่าง เป็นไปเพื่อความรู้อพร้อม เป็นไปเพื่อ
นิพพาน, เพราะเหตุนี้แล เราจึงนำมากล่าวสอน.

(บาลี มหาวาร. ส°. ๑๙/๕๔๘/๑๗๑๒,
ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่ป่าไม้สีสพา ใกล้เมืองโกสัมพี)

พุทธวจน

ถ้ามารอให้รู้เรื่องที่ไม่จำเป็นเสียก่อน ก็ตายเปล่า

มาลงกยะบุตร ! เปรียบเหมือนบุรุษผู้หนึ่ง ถูกลูกศรอัน
กำซาบด้วยยาพิษอย่างแรงกล้า, มิตร อมาตย์ ญาติสาโลหิต
จัดการเรียกแพทย์ผ่าตัดผู้ชำนาญ. บุรุษอย่างนั้นกล่าวอย่างนี้ว่า
ถ้าเรายังไม่รู้จักตัวบุรุษผู้ยิงเราว่าเป็นกษัตริย์ พราหมณ์ เวสส์
ศูทร ชื่อไร โคตรไหน ฯลฯ, ธนูที่ใช้ยิงนั้นเป็นชนิดหน้าไม้หรือ
เกาทัณฑ์ ฯลฯ เสียก่อนแล้ว, เรายังไม่ต้องการจะถอนลูกศรอยู่
เพียงนั้น. มาลงกยะบุตร ! เขาไม่อาจรู้ข้อความที่เขาอยากรู้นั้น
ได้เลย ต้องตายเป็นแท้ !

อุปมานี้ฉันใด ; อุปไมยก็ฉันนั้นเหมือนกัน, **บุคคลผู้**
กล่าวว่า เราจักยังไม่ประพฤติพรหมจรรย์ในสำนักของ
พระผู้มีพระภาคเจ้า จนกว่าพระองค์จักแก้ปัญหาคือสิบ
ประการแก่เราเสียก่อน, และตถาคตก็ไม่พยากรณ์ปัญหานั้น
แก่เขา เขาก็ตายเปล่า โดยแท้.

มาลงกยะบุตร ! ท่านจงรู้ซึ่งสิ่งที่เราไม่พยากรณ์ไว้ โดย
ความเป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์, รู้ซึ่งสิ่งที่เราพยากรณ์ไว้ โดย
ความเป็นสิ่งที่เราพยากรณ์, อะไรเล่าที่เราไม่พยากรณ์ ? คือ
ความเห็นสิบประการว่า โลกเที่ยง โลกไม่เที่ยง โลกมีที่สิ้นสุด
โลกไม่มีที่สิ้นสุด ฯลฯ (เป็นต้น), เป็นสิ่งที่เราไม่พยากรณ์.

มาลงกยะบุตร ! อะไรเล่าที่เราพยากรณ์ ? คือสัจจะว่า
“ นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือ
ของทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือของ
ทุกข์ ” ดังนี้ : นี่เป็นสิ่งที่เราพยากรณ์.

เหตุใดเราจึงพยากรณ์เล่า ? เพราะสิ่งๆนี้ ย่อมประกอบ
อยู่ด้วยประโยชน์ เป็นเงื่อนไขต้นของพรหมจรรย์ เป็นไปพร้อม
เพื่อความหน่ายทุกข์ ความคลายกำหนัด ความดับ ความ
รำงับ ความรู้ยิ่ง ความรู้พร้อม และนิพพาน.

(- ม. ม. ๑๓/๑๔๗, ๑๕๑/๑๔๙-๑๕๐, ๑๕๒.)

พุทธวัจัน

คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก

“พระโคตมผู้เจริญ ทรงนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร ? อหิงงอนุสาสนีของพระโคตมผู้เจริญ ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างไร ?”

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อหิงงอนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้ว่า :

“ภิกษุทั้งหลาย ! รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง. ภิกษุทั้งหลาย ! รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน วิญญาณไม่ใช่ตัวตน. สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง; ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน.” ดังนี้

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อหิงงอนุสาสนีของเรา ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้, ดังนี้

(บาลี จุฬสัจจกสูตร ม.ม. ๑๒/๔๒๖/๓๙๖,
ตรัสแก่สัจจกนิครนถบุตร ที่ภูฏาคารศาลา ป่ามทวัน ใกล้เมืองเวสาลี)

พุทธวัจน์

ลำดับการหลุดพ้น เมื่อเห็นไตรลักษณ์

ภิกษุทั้งหลาย ! รูปเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้นเป็นอนัตตา, สิ่งใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้น นั่นไม่ใช่ของเรา ไม่ใช่เป็นเรา ไม่ใช่ตัวตนของเรา : เธอทั้งหลายพึงเห็นข้อนั้นด้วยปัญญาโดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ด้วยประการดังนี้. (ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ ก็ตรัสอย่างเดียวกันกับในกรณีแห่งรูป ทุกประการ).

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเห็นข้อนั้น ด้วยปัญญาโดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้, ปุพพัตตานุทิฏฐิ* ทั้งหลาย ย่อมไม่มี; เมื่อปุพพัตตานุทิฏฐิไม่มี, อปรันตานุทิฏฐิ ** ทั้งหลาย ย่อมไม่มี; เมื่ออปรันตานุทิฏฐิไม่มี, ความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าย่อมไม่มี; เมื่อความยึดมั่นลูบคลำอย่างแรงกล้าไม่มี, จิตย่อมจางคลายกำหนดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาณ; ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น.

เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว จิตจึงดำรงอยู่ ;

เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่ จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี ;

เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง ;

เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง ย่อมปรินิพพานเฉพาะตน นั่นเทียว.

เธอนั้นย่อมรู้ชัดว่า “ชาตินี้สิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว, กิจที่ควรทำ ได้ทำเสร็จแล้ว, กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้.

(- ขนธ. ส. ๑๗/๕๗/๙๓.)

พุทธวัจน์

*ความเห็นที่ปรารภขันธิในเบื้องต้น หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอดีต

**ความเห็นที่ปรารภขันธิในเบื้องปลาย หรือความเห็นที่เป็นไปในส่วนของอนาคต

ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น; ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอารูปตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิ เป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาเวทนาตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาสัญญาตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้;

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณซึ่งเข้าถึงเอาสังขารตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า “เราจักบัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุบัติ ความเจริญ ความงอกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาณ โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร” ดังนี้ นั้น ไม่ใช่ฐานะที่ จักมีได้เลย.

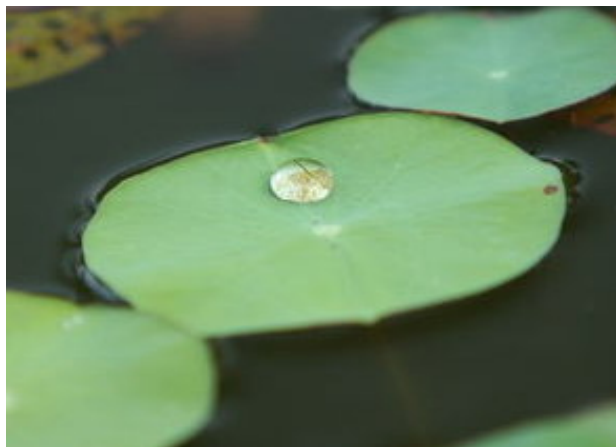
ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าระคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญาณธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุ ละได้แล้ว;

เพราะละระคะได้ อารมณ์สำหรับวิญญาณก็ขาดลง ที่ตั้งของ วิญญาณก็ไม่มี, วิญญาณอันไม่มีที่ตั้งนั้นก็ไม่งอกงาม หลุดพ้นไป เพราะไม่ถูกปรุงแต่ง, เพราะหลุดพ้นไปก็ตั้งมั่น, เพราะตั้งมั่นก็ ยินดีในตนเอง, เพราะยินดีในตนเองก็ไม่หวั่นไหว, เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปรินิพพานเฉพาะตน.

ย่อสรุปว่า “ชาตินี้สิ้นแล้ว พรหมจรรย์ได้อยู่จบแล้ว, กิจที่ควรทำ ได้ทำเสร็จแล้ว, กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็น อย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้.

(- ชนธ. ส. ๑๗/๖๖/๑๐๕.)

พุทธวัจน์

มนุษย์เป็นอันมาก ได้ยึดถือเอาที่พึงผิด ๆ

มนุษย์ทั้งหลายเป็นอันมาก ถูกความกลัวคุกคามเอาแล้ว ย่อมถือเอาภูเขาบ้าง ป่าไม้ที่ศักดิ์สิทธิ์บ้าง สวนศักดิ์สิทธิ์บ้าง รุกขเจดีย์บ้าง ว่าเป็นที่พึงของตนๆ: นั่นไม่ใช่ที่พึงอันทำความเกษมให้ได้เลย, นั่นไม่ใช่ที่พึงอันสูงสุด; ผู้ใดถือเอาสิ่งนั้นๆ เป็นที่พึงแล้ว ย่อมไม่หลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวงได้

ส่วนผู้ใดที่ถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ เป็นที่พึง แล้วเห็นอริยสัจทั้งสี่ด้วยปัญญาอันถูกต้อง คือ เห็นทุกข์, เห็นเหตุเป็นเครื่องให้เกิดขึ้นของทุกข์, เห็นความก้าวล่วงเสียได้ ซึ่งทุกข์, และเห็นมรรคประกอบด้วยองค์แปดอันประเสริฐ ซึ่งเป็นเครื่องให้ถึงความเข้าไปสงบรำงับแห่งทุกข์: นั่นแหละคือที่พึงอันเกษม, นั่นคือที่พึงอันสูงสุด, ผู้ใดถือเอาที่พืงนั้นแล้ว ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์ทั้งปวง ได้แท้.

จงเจริญสมาธิ จักรู้ورىสัจตามเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญสมาธิเถิด.
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อมรู้ได้ตามเป็นจริง.
รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งอะไรเล่า ? รู้ได้ตามเป็นจริงซึ่งความจริงอัน
ประเสริฐว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์, นี่เป็นความ
ดับไม่เหลือของทุกข์, และนี่เป็นทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือ
ของทุกข์ ” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลาย จงเจริญ
สมาธิเถิด. ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีจิตเป็นสมาธิแล้ว ย่อม
รู้ได้ตามเป็นจริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะเหตุฉะนั้นในกรณีนี้ พวกเธอพึงทำ
ความเพียรเพื่อให้รู้ตามเป็นจริงว่า “นี่เป็นทุกข์, นี่เป็นเหตุให้
เกิดของทุกข์, นี่เป็นความดับไม่เหลือของทุกข์, นี่เป็นทางดำเนิน
ให้ถึงความดับไม่เหลือของทุกข์;” ดังนี้เถิด.

ทรงมีหลักเกณฑ์การฝึกตามลำดับ (อย่างย่อ)

ดูก่อนพราหมณ์ ! ในธรรมวินัยนี้ เราสามารถบัญญัติกฎเกณฑ์แห่งการศึกษาตามลำดับ การกระทำตามลำดับ และการปฏิบัติตามลำดับได้เหมือนกัน.

พราหมณ์ ! เปรียบเหมือนผู้ชำนาญการฝึกม้า ได้ม้าชนิดที่อาจฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมฝึกให้รู้จักการรับสวมบังเหียนก่อน แล้วจึงค่อยฝึกอย่างอื่น ๆ ให้ยิ่งขึ้นไป ฉันทใด; พราหมณ์เอ๋ย ! ตถาคตครั้นได้บุรุษที่พอฝึกได้มาแล้ว ในขั้นแรกย่อมแนะนำอย่างนี้ก่อนว่า “มาเถิดภิกษุ ! ท่านจงเป็นผู้มีศีล สำรวมด้วยดีในปาติโมกข์ ถึงพร้อมด้วยมรรยาทและโคจร มีปรกติเห็นเป็นภัยแม้ในโทษที่เล็กน้อย จงสมาทานศึกษาในสิกขาบททั้งหลายเถิด” ดังนี้.

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุนั้น เป็นผู้ที่มีศีล (เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “มาเถิดภิกษุ ! ท่านจงเป็นผู้สำรวมในอินทรีย์ทั้งหลาย: ได้เห็นรูปด้วยตาแล้ว จักไม่ถือเอาโดยนิमित(คือรวบถือทั้งหมด ว่างามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี) จักไม่ถือเอาโดยอนุพยัญชนะ (คือแยกถือเอาแต่บางส่วน ว่าส่วนใดงามหรือไม่งามแล้วแต่กรณี), บาปอกุศล กล่าวคืออภิชฌาและโทมนัส มักไหลไปตามอารมณ์ เพราะการไม่สำรวมจักขุอินทรีย์ใดเป็นเหตุ เราจักสำรวมอินทรีย์นั้นไว้ เป็นผู้รักษา

สำรวมจักขุอินทรีย์,” **ดังนี้.** (ในกรณี โสตินทรีย์คือหู มานินทรีย์คือจมูก
ชีวหาอินทรีย์คือลิ้น กายินทรีย์คือกาย และมโนอินทรีย์คือใจ ก็มีข้อความนัยเดียวกัน)

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุหนึ่ง เป็นผู้สำรวมอินทรีย์ (เช่นที่
กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “มาเถิด
ภิกษุ ! **ท่านจงเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะอยู่เสมอ** จงพิจารณา
โดยแยบคายแล้วจึงฉัน ไม่ฉันเพื่อเล่น เพื่อมัวเมา เพื่อประดับ
ตกแต่ง, แต่ฉันเพียงเพื่อให้กายนี้ตั้งอยู่ได้ เพื่อให้ชีวิตเป็นไป เพื่อ
ป้องกันความลำบาก เพื่ออนุเคราะห์พรหมจรรย์, โดยคิดว่า เรา
จักกำจัดเวทนาเก่า(คือหิว)เสีย แล้วไม่ทำเวทนาใหม่(คืออิมจน
อึดอัด)ให้เกิดขึ้น, ความที่อายุดำเนินไปได้ ความไม่มีโทษ
เพราะอาหาร และความอยู่ผาสุกสำราญจักมีแก่เรา” **ดังนี้.**

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุหนึ่ง เป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ
(เช่นที่กล่าวนั้น) ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า
“มาเถิดภิกษุ ! **ท่านจงประกอบความเพียรในธรรมเป็นเครื่อง
ตื่น** (ไม่หลับ ไม่ง่วง ไม่มีินชา). จงชำระจิตใจให้หมดจดสิ้นเชิง
จากอวารณียธรรมทั้งหลาย ด้วยการเดิน การนั่ง ตลอดวันยันค่ำ
ไปจนสิ้นยามแรกแห่งราตรี. ครั้นยามกลางแห่งราตรี สำเร็จการ
นอนอย่างราชสีห์(คือตะแคงขวา เท้าเหลื่อมเท้า) มีสติสัมปชัญญะ
ในการลุกขึ้น. ครั้นถึงยามท้ายแห่งราตรี ลุกขึ้นแล้ว ชำระจิตใจให้
หมดจดจากอวารณียธรรม ด้วยการเดิน การนั่ง อีกต่อไป” **ดังนี้.**

พราหมณ์ ! ในกาลใด ภิกษุหนึ่ง เป็นผู้ประกอบความเพียรใน
ธรรมเป็นเครื่องตื่น (เช่นที่กล่าวนั้น)ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำ

ให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “มาเถิดภิกษุ! **ท่านจงเป็นผู้ประกอบพร้อมด้วยสติสัมปชัญญะ** รู้ตัวรอบคอบในการก้าวไปข้างหน้า การถอยกลับไปข้างหลัง, การแลดู การเหลียวดู, การคู้ การเหยียด, การทรงสังขมาฏฐิ บาตร จีวร, การฉั่น การตีม การเคี้ยว การลิ้ม, การถ่ายอุจจาระ ปัสสาวะ, การไป การหยุด, การนั่ง การนอน, การหลับ การตื่น, การพูด การนิ่ง” ดังนี้.

พราหมณ์! ในกาลใด ภิกษุหนึ่ง เป็นผู้ประกอบด้วยสติสัมปชัญญะ(เช่นที่กล่าวนั้น)ดีแล้ว ตถาคตย่อมแนะนำให้ยิ่งขึ้นไปอีกว่า “มาเถิดภิกษุ! **ท่านจงเสพเสนาสนะอันสงัด** คือป่าละเมาะ โคนต้นไม้ ภูเขา ซอกห้วย ท้องถ้ำ ป่าช้า ป่าช้าที่แจ้ง ลอมฟาง(อย่างใดอย่างหนึ่ง). ในกาลเป็นปัจฉิมกัตถ์ กลับจากบิณฑบาตแล้ว นั่งคู้บัลลังก์ตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาหน้า, **ละ อภิชฌาในโลก** มีจิตปราศจากอภิชฌา คอยชำระจิตจากอภิชฌา; **ละ พยาบาท** มีจิตปราศจากพยาบาท เป็นผู้กรุณา มีจิตหวังความเกื้อกูลในสัตว์ทั้งหลาย คอยชำระจิตจากพยาบาท; **ละ ถีนะमितถะ** มุ่งอยู่แต่ความสว่างในใจ มีจิตปราศจากถีนะमितถะ มีสติสัมปชัญญะรู้สีกตัว คอยชำระจิตจากถีนะमितถะ; **ละ อุทัจจะกุกกัจจะ** ไม่ฟุ้งซ่าน มีจิตสงบอยู่ภายใน คอยชำระจิตจากอุทัจจะกุกกัจจะ; **ละ วิจิกิจฉา** ข้ามล่วงวิจิกิจฉาเสียได้ ไม่ต้องกล่าวว่า ‘นี่อะไร นี้อย่างไร’ ในกุศลธรรมทั้งหลาย(เพราะความสงสัย) คอยชำระจิตจากวิจิกิจฉา” ดังนี้.

ภิกษุหนึ่ง ครั้นละนิเวศน์ห้าประการ อันเป็นเครื่องเศร้าหมอง
ของจิต ทำปัญญาให้ถอยจากกำลังเหล่านี้ จึง**บรรลุฌานที่หนึ่ง**
มีวิตกวิจารณ์ มีปีติและสุข อันเกิดแต่วิเวก แล้วแลอยู่; เพราะสงบ
วิตกวิจารณ์เสียได้ จึง**บรรลุฌานที่สอง** เป็นเครื่องผ่องใสแห่งใจ
ในภายใน เป็นที่เกิดสมาธิแห่งใจ ไม่มีวิตกไม่มีวิจารณ์ มีแต่ปีติ
และสุขอันเกิดแต่สมาธิ แล้วแลอยู่; เพราะความจางหายไป
แห่งปีติ ย่อมอยู่อุเบกขา มีสติสัมปชัญญะ เสวยสุขด้วยนามกาย
บรรลุฌานที่สาม อันเป็นฌานที่พระอริยเจ้า กล่าวว่าผู้ได้ฌานนี้
“เป็นผู้อยู่อุเบกขา มีสติอยู่เป็นสุข” แล้วแลอยู่; และเพราะละ
สุขและทุกข์เสียได้ เพราะความดับหายไปแห่งโสมนัสและโทมนัส
ในกาลก่อน จึงได้**บรรลุฌานที่สี่** อันไม่ทุกข์ไม่สุข มีแต่ความที่มี
สติเป็นธรรมชาติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา แล้วแลอยู่.

พราหมณ์เอ๋ย ! **ภิกษุเหล่าใดที่ยังเป็นเสขะ**(คือยังต้องทำ
ต่อไป) ยังไม่บรรลุอรหัตตมรรค ยังปรารถนาหนีพพานอันเป็นที่
เกษมจากโยคะ ไม่มีอื่นยิ่งไปกว่าอยู่, **คำสอนที่กล่าวมานี้**แหละ
เป็นคำสอนสำหรับภิกษุทั้งหลายเหล่านั้น. ส่วนภิกษุเหล่าใด
เป็นอรหันต์สิ้นอาสวะแล้ว จบพรหมจรรย์แล้ว, **ธรรมทั้งหลาย**
(ในคำสอน)เหล่านี้ เป็นไปเพื่อความอยู่เป็นสุขในปัจจุบัน
และเพื่อสติสัมปชัญญะแก่ภิกษุทั้งหลายเหล่านี้ด้วย.

(บาลี คณโกโมคคัลลานสูตร อุปริ. ม. ๑๔/๘๒/๙๔,
ตรัสแก่พราหมณ์ชื่อคณโกโมคคัลลานะ ที่บุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี.)

พุทธวัจน์

ทรงเป็นพี่เลี้ยงให้แก่สาวก

ชั่วระยะจำเป็น

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนเด็กที่ยังอ่อน ยังได้แต่นอนหงาย เมื่อพี่เลี้ยงเผลอ ได้คว้าชิ้นไม้หรือกระเบื้องกลืนเข้าไป พี่เลี้ยงเห็นแล้ว ก็จะพยายามหาวิธีเอาออกโดยเร็ว. เมื่อเอาออกไม่ได้โดยง่าย ก็ประคองศีรษะเด็กด้วยมือซ้าย งอนิ้วมือขวาล้วงลงไปเกี่ยวขึ้นมา แม้จะถึงโลหิตออกก็ต้องทำ, ข้อนี้เพราะเหตุไรเล่า ? เพราะเหตุว่า แม่เด็กนั้นจะได้รับความเจ็บปวดก็จริง แต่พี่เลี้ยงที่หวังความปลอดภัยแก่เด็ก หวังจะช่วยเหลือเด็ก มีความเอ็นดูเด็ก ก็ต้องทำเช่นนั้น เพราะความเอ็นดูนั่นเอง. ครั้นเด็กเติบโตขึ้น มีความรู้เพียงพอสมควรแล้ว พี่เลี้ยงก็ปล่อยมือ ไม่จ้ำจี้จ้ำไชในเด็กนั้นเกินไป ด้วยคิดว่าบัดนี้ เด็กคุ้มครองตัวเองได้แล้ว ไม่อาจจะไร้เดียงสาอีกแล้ว ดังนี้, ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้ก็เช่นกัน : **ตราบใดที่ภิกษุยังมีได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย** อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยhiri ด้วยโอดตัมปะ ด้วยวิริยะ และด้วยปัญญา, **ตราบนั้นเรายังจะต้องตามคุ้มครองภิกษุนั้น.** แต่เมื่อใดภิกษุนั้น ได้ทำกิจในกุศลธรรมทั้งหลาย อันตนจะต้องทำด้วยศรัทธา ด้วยhiri ด้วยโอดตัมปะ ด้วยวิริยะ ด้วยปัญญา สำเร็จแล้ว, **เราก็หมดหวังในภิกษุนั้น** ด้วยคิดว่าบัดนี้ ภิกษุนี้คุ้มครองตนเองได้แล้ว ไม่อาจจะประพฤติหละหลวมอีกต่อไปแล้ว ดังนี้.

ทรงฆ่าผู้ที่ไม่รับการฝึก

นี่แน่ เกลติ ! ท่านเป็นคนเชี่ยวชาญการฝึกม้า มีชื่อดัง เราอยากทราบว่า ท่านฝึกม้าของท่านอย่างไรกัน ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ยอมฝึกม้าชนิดที่พอฝึกได้ ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง, ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง, ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง, (แล้วแต่ว่าม้านั้นเป็นม้าที่มีนิสัยเช่นไร)

เกลติ ! ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก ทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันเล่า ท่านทำอย่างไรกับม้านั้น ?

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้าพระองค์ยอมฆ่าม้านั้นเสีย เพื่อให้เสียชื่อเสียงแก่สกุลแห่งอาจารย์ของข้า พระเจ้าข้า. ก็พระผู้มีพระภาคเจ้าเล่า ย่อมเป็นสารถี ฝึกบุรุษที่ควรฝึกไม่มีใครยิ่งไปกว่า, พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงฝึกบุรุษที่ควรฝึกด้วยวิธีอย่างไรพระเจ้าข้า ?”

เกลติ ! เรายอมฝึกบุรุษที่ควรฝึก ด้วยวิธีละมุนละไมบ้าง ด้วยวิธีรุนแรงบ้าง ด้วยวิธีทั้งละมุนละไมและรุนแรงรวมกันบ้าง เหมือนกัน.

เกสลิ ! ในสามวิธีนั้น **วิธีฝึกที่ละมุนละไม** คือเราพร่ำสอน
เขาว่า **กายสุจริตเป็นอย่างไร ๆ ผลของกายสุจริตเป็นอย่างไร ๆ,**
วจีสุจริตเป็นอย่างไร ๆ ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างไร ๆ, **มโนสุจริต**
เป็นอย่างไร ๆ ผลของมโนสุจริตเป็นอย่างไร ๆ, **เทวดาเป็นอย่างไร**
นี้ ๆ, มนุษย์เป็นอย่างไร ๆ ดังนี้.

เกสลิ ! ในสามวิธีนั้น **วิธีฝึกที่รุนแรง** คือเราพร่ำบอก
เขาว่า **กายทุจริตเป็นอย่างไร ๆ ผลของกายทุจริตเป็นอย่างไร ๆ,**
วจีทุจริตเป็นอย่างไร ๆ ผลของวจีทุจริตเป็นอย่างไร ๆ, **มโนทุจริต**
เป็นอย่างไร ๆ ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างไร ๆ, **นรกเป็นอย่างไร ๆ,**
กำเนิดเดรัจฉานเป็นอย่างไร ๆ, **เปรตวิสัยเป็นอย่างไร ๆ.**

เกสลิ ! ในสามวิธีนั้น **วิธีฝึกทั้งละมุนละไมและรุนแรง**
รวมกันนั้น คือเราพร่ำบอกพร่ำสอนเขาว่า **กายสุจริต-ผลของ**
กายสุจริตเป็นอย่างไร ๆ, กายทุจริต-ผลของกายทุจริตเป็น
อย่างไร ๆ; วจีสุจริต-ผลของวจีสุจริตเป็นอย่างไร ๆ วจีทุจริต-ผล
ของวจีทุจริตเป็นอย่างไร ๆ; มโนสุจริต-ผลของมโนสุจริตเป็น
อย่างไร ๆ มโนทุจริต-ผลของมโนทุจริตเป็นอย่างไร ๆ; เทวดาเป็น
อย่างไร ๆ, มนุษย์เป็นอย่างไร ๆ, นรกเป็นอย่างไร ๆ, กำเนิด
เดรัจฉานเป็นอย่างไร ๆ, เปรตวิสัยเป็นอย่างไร ๆ.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึกนั้นไม่รับการฝึก ทั้งด้วยวิธีละมุนละไม ทั้งด้วยวิธีที่รุนแรง และทั้งด้วยวิธีที่ ละมุนละไมและรุนแรงรวมกันแล้ว พระผู้มีพระภาคเจ้าจะทรง ทำอย่างไร ?”

เกลี ! ถ้าบุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสาม แล้ว เราก็ฆ่าเขาเสีย.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ก็ปาณาติบาต ย่อมไม่สมควรแก่ พระผู้มีพระภาคมิใช่หรือ ? แล้วพระผู้มีพระภาคก็ยังตรัสว่า เกลี ! เราก็ฆ่าเขาเสีย ?”

เกลีเอ๋ย ! ปาณาติบาตย่อมไม่สมควรแก่เราจริง แต่ว่าเมื่อ บุรุษที่ควรฝึก ไม่ยอมรับการฝึกด้วยวิธีทั้งสามแล้ว ตถาคตก็ไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป; ถึงแม้เพื่อน ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน ซึ่งเป็นผู้รู้ ก็จะไม่ถือว่าคนคนนั้น เป็นคนที่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไปด้วย. เกลี ! นี่แหละคือ วิธีฆ่าอย่างดีในวินัยของพระอรียเจ้า, ได้แก่การที่ตถาคตและ เพื่อนผู้ประพฤติพรหมจรรย์ร่วมกัน พวกกันถือว่า บุรุษนี้เป็น ผู้ที่ไม่ควรว่ากล่าวสั่งสอนอีกต่อไป ดังนี้.

(บาลี เกสีวรรค จตุกก. อ°. ๒๑/๑๕๐/๑๑๑,
 ตรัสแก่คนฝึกฆ่าชื่อเกลีผู้เชี่ยวชาญ.)

พุทธวัจน์

ตถาคตเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น

“ก็สาวกของพระโคตมผู้เจริญ เมื่อพระโคตมได้กล่าวสอน
พราหมณ์อยู่อย่างนี้ ทุกๆองค์ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จ
ถึงที่สุดอย่างยิ่ง หรือว่าบางองค์ไม่ได้บรรลุ ?” พราหมณ์
คณกโมคคัลลานะ ทูลถาม.

พราหมณ์ ! สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน พราหมณ์อยู่
อย่างนี้ น้อยพวกที่ได้บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุด
อย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้บรรลุ.

“พระโคตมผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย,
ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, หนทางเป็นที่ยังสัตว์ให้ถึงนิพพาน
ก็ยังคงตั้งอยู่, พระโคตมผู้ชักชวน (เพื่อการดำเนินไป) ก็ยังคงตั้งอยู่,
ทำไมน้อยพวกที่บรรลุ และบางพวกไม่บรรลุ ?”

พราหมณ์ ! เราจักย้อนถามท่านในเรื่องนี้ ท่านจงตอบตาม
ควร, ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญในหนทางไปสู่เมืองราชคฤห์ มิใช่หรือ,
มีบุรุษผู้จะไปเมืองราชคฤห์ เข้ามาหาและกล่าวกับท่านว่า “ท่าน
ผู้เจริญ ! ข้าพเจ้าปรารถนาจะไปเมืองราชคฤห์ ขอท่านจงบอกทาง
ไปเมืองราชคฤห์ แก่ข้าพเจ้าเถิด” ท่านก็จะกล่าวกะบุรุษนั้นว่า
“มาซิท่าน, ทางนี้ไปเมืองราชคฤห์ ไปได้ครู่หนึ่งจักพบบ้านชื่อโน้น
แล้วจักเห็นนิคมชื่อโน้น จักเห็นสวนและป่าหน้าเรือนรมย์ จักเห็น

ภูมิภาคอันนารีนรมย์ สระโบกขรณีนารีนรมย์ ของเมืองราชคฤห์”
ดังนี้. บุรุษนั้น อันท่านพรา้บอกร่ำชี้ให้ อย่างนี้ ก็ยังถือเอาทางผิด
กลับหลังตรงข้ามไป, ส่วนบุรุษอีกคนหนึ่ง (อันท่านพรา้บอกร่ำชี้
อย่างเดียวกัน) ไปถึงเมืองราชคฤห์ได้โดยสวัสดิ์.

พราหมณ์ ! อะไรเล่าเป็นเหตุ อะไรเล่าเป็นปัจจัย, ที่เมือง
ราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่, หนทางสำหรับไปเมืองราชคฤห์ ก็ยังตั้งอยู่,
ท่านผู้ชี้บอก ก็ยังตั้งอยู่, แต่ทำไมบุรุษผู้หนึ่งกลับหลังไปผิดทาง,
ส่วนบุรุษผู้หนึ่งไปถึงเมืองราชคฤห์โดยสวัสดิ์ ?

“พระโคตมผู้เจริญ ! ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าจักทำอย่างไรได้แล้ว,
เพราะข้าพเจ้าเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น”.

พราหมณ์ ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น, ที่พระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, ทาง
เป็นเครื่องถึงพระนิพพาน ก็ยังตั้งอยู่, เราผู้ชักชวน ก็ยังตั้งอยู่,
แต่สาวกของเรา แม้เรากล่าวสอน พรา้สอนอยู่อย่างนี้ น้อยพวกได้
บรรลุนิพพาน อันเป็นผลสำเร็จถึงที่สุดอย่างยิ่ง, บางพวกไม่ได้
บรรลู่. พราหมณ์ ! ในเรื่องนี้เราจักทำอย่างไรได้แล้ว, เพราะ
เราเป็นเพียงผู้บอกทางเท่านั้น.

(บาลี คณกโมคคัลลานสูตร อุปริ. ม. ๑๔/๘๕/๑๐๑,
ตรัสแก่พราหมณ์ชื่อคณกโมคคัลลานะ ที่บุพพาราม ใกล้กรุงสาวัตถี.)

พุทธวจัน

ท่อนไม้ที่ลอยออกไปได้ถึงทะเล

ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอได้เห็นท่อนไม้ใหญ่่นั้น ซึ่งลอยมา โดยกระแสแม่น้ำคงคา หรือไม่ ?

“ได้เห็นแล้ว พระเจ้าข้า” ภิกษุทั้งหลายกราบทูล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าท่อนไม้ นั้น จะไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งใน หรือฝั่งนอก, ไม่จมเสียในท่ามกลางน้ำ, ไม่ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้, ไม่ผูกเนาเสียเองในภายในไซ้, **ท่อนไม้เช่นที่กล่าวนี้ จักลอย ไหลพุ่งไปสู่ทะเล เพราะเหตุว่า ลำแม่น้ำคงคาโน้มน้อม ลุ่มลาด เอียงเทไปสู่ทะเล.** ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! แม้พวกเธอทั้งหลายก็ฉันนั้น: ถ้าพวกเธอ ไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งใน, ไม่เข้าไปติดเสียที่ฝั่งนอก, ไม่จมเสีย ในท่ามกลาง, ไม่ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก, ไม่ถูกมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกอมนุษย์จับไว้, ไม่ถูกเกลียวน้ำวนไว้, ไม่ผูกเนาเสียเองใน ภายในไซ้, **พวกเธอก็จะเลื่อนไหลไปสู่นิพพาน เพราะเหตุว่า สัมมาทิฐิ มีธรรมดาที่โน้มน้อม ลุ่มลาด เอียงเทไปสู่นิพพาน.**

ครั้นสิ้นกระแสพระดำรัสแล้ว, ภิกษุรูปหนึ่ง ได้กราบทูลถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! อะไรเล่าเป็น ฝั่งใน หรือฝั่งนอก ? อะไรชื่อว่าจมในท่ามกลาง ? อะไรชื่อว่า ขึ้นไปติดแห่งอยู่บนบก ? อะไรชื่อว่าถูกมนุษย์จับไว้ ? อะไรชื่อว่า ถูกอมนุษย์จับไว้ ? อะไรชื่อว่าถูกเกลียวน้ำวนไว้ ? อะไรชื่อว่า เนาเสียเองในภายใน ?

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่า “**ฝั่งใน**” เป็นชื่อของ **อายตนะภายใน ๖**. คำว่า “**ฝั่งนอก**” เป็นชื่อของ **อายตนะภายนอก ๖**. คำว่า “**จมเสียในท่ามกลาง**” เป็นชื่อของ **นันทิราคะ** (ความกำหนดด้วยความเพลिन). คำว่า “**ขึ้นไปติดแห้งอยู่บนบก**” เป็นชื่อของ **อัสมิมานะ** (ความสำคัญว่าเรามีเราเป็น). คำว่า “**ถูกมนุษย์จับไว้**” ได้แก่ภิกษุในกรณีนี้เป็นผู้ระคนด้วยพวกคฤหัสถ์ เพลิดเพลินด้วยกัน, โศกเศร้าด้วยกัน, มีสุขเมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นมีสุข, เป็นทุกข์เมื่อคฤหัสถ์เหล่านั้นเป็นทุกข์, ประกอบการงานในกิจการที่บังเกิดขึ้นแก่คฤหัสถ์เหล่านั้นด้วยตน, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกมนุษย์จับไว้. คำว่า “**ถูกอมนุษย์จับไว้**” ได้แก่ภิกษุบางรูปในกรณีนี้ประพฤติพรหมจรรย์ โดยตั้งความปรารถนา **เทพนิกายชั้นใดชั้นหนึ่ง** ว่า “ด้วยศีลนี้ หรือวัตรนี้ หรือว่าด้วยตบะนี้ เราจักได้เป็นเทวดาผู้มีศักดิ์ใหญ่ หรือเป็นเทวดาผู้มีศักดิ์น้อยอย่างใดอย่างหนึ่ง” ดังนี้, ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้ถูกอมนุษย์จับไว้. คำว่า “**ถูกเกลียวน้ำวนวนไว้**” เป็นชื่อของ **กามคุณ ๕**. “**ภิกษุเป็นผู้เฝ้าเสียเองในภายใน**” คืออย่างไรเล่า ? คือภิกษุบางรูปในกรณีนี้เป็นคนทุศีล มีความเป็นอยู่ลามก ไม่สะอาด มีความประพฤติชนิดที่ตนเองนึกแล้ว ก็กินแห่งตัวเอง มีการกระทำที่ต้องปกปิดซ่อนเร้น ไม่ใช่สมณะก็บัญญัติว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่คนประพฤติพรหมจรรย์ ก็บัญญัติว่าเป็นคนประพฤติพรหมจรรย์ เป็นคนเฝ้าใน เปียกแฉะ มีสัญชาติหมักหมม เหมือนปอที่เทขยะมูลฝอย. ภิกษุนี้ เราเรียกว่า ผู้เฝ้าเสียเองในภายใน แล.

กระดองของบรรพชิต

ภิกษุทั้งหลาย ! เรื่องเคยมีมาก่อน: เต่าตัวหนึ่งเที่ยวหากินตามริมธารในดอนเข็น, สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ก็เที่ยวหากินตามริมธารในดอนเข็นเช่นเดียวกัน, เต่าตัวนั้นได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากิน(เดินเข้ามา)แต่ไกล, ครั้นแล้วจึงหวัดอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า เข้าในกระดองของตนเสีย เป็นผู้ขวนขวายน้อยหนึ่งอยู่. แม้สุนัขจิ้งจอกก็ได้เห็นเต่า ตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน, ครั้นแล้วจึงเดินตรงเข้าไปที่เต่า คอยช่องอยู่ว่า “เมื่อไรหนอ เต่าจักไพล่อวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออก ในบรรดาอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า แล้วจักกัดอวัยวะส่วนนั้นคร่าเอาออกมากินเสีย” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! ตลอดเวลาที่เต่าไม่ไพล่อวัยวะออกมา สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาส ต้องหลีกไปเอง ;

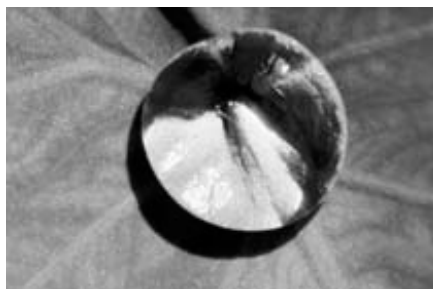
ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น: มารผู้ใจบาป ก็คอยช่องต่อพวกเธอทั้งหลายติดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือนกันว่า “ถ้าอย่างไรเราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหู หรือทางจมูก หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่เถิด; ได้เห็นรูปด้วยตา, ได้ฟังเสียงด้วยหู, ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก, ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น, ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด, อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการแยกถือ

เป็นส่วนๆเลย; สิ่งที่เป็นอกุศลลามก คือ อภิชฌาและโทมนัส จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ใดเป็นเหตุ, พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติ เพื่อการปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้, พวกเธอทั้งหลายจงรักษาและถึงความสำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เกิด.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดพวกเธอทั้งหลาย จักเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลายอยู่; ในการนั้นมารผู้ใจบาป จักไม่ได้ช่องแม้จากพวกเธอทั้งหลาย และจักต้องหลีกไปเอง, เหมือนสุนัขจิ้งจอก ไม่ได้ช่องจากเต่า ก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

**“เต่าหวัดอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันทใด,
ภิกษุพึงตั้งมโนวิตก (ความตริตริกทางใจ) ไว้ในกระดอง
กล่าวคือ อารมณ์แห่งกัมมัฏฐาน ฉันทนั้น.
เป็นผู้ที่ค้นหาและทิวัจฉิไม่อิงอาศัยได้,
ไม่เบียดเบียนผู้อื่น, ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด,
เป็นผู้ดับสนิทแล้ว”** ดังนี้ แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต สฬา. ส. ๑๘/๒๒๒/๓๒๐, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธวัจน์

ผู้มีหลักเสาเขื่อน

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มีสังวรนั้นเป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ เมื่อเห็นรูปด้วยตา, ฟังเสียงด้วยหู, ดมกลิ่นด้วยจมูก, ลิ้มรสด้วยลิ้น, สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย, รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจ; ก็ไม่สยบอยู่ในอารมณ์ที่น่ารัก ไม่เคียดแค้นในอารมณ์อันไม่น่ารัก เป็นผู้ตั้งไว้ซึ่งกายคตาสติ มีจิตหาประมาณไม่ได้, ย่อมรู้ตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นที่ดับแห่งบาปอกุศลที่เกิดแล้ว แก่เขานั้นโดยสิ้นเชิง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน มีที่เกี่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกันด้วยเชือก อันมั่นคง คือ เขาจับงูมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง, จับจระเข้, จับนก, จับสุนัขบ้าน, จับสุนัขจิ้งจอก, และจับลิงมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่งๆ ครั้นแล้วนำไปผูกไว้กับเสาเขื่อนหรือเสาหลักอีกต่อหนึ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! ครั้นนั้นสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เกี่ยวต่างๆกัน ก็ยื้อแย่งจุดติงกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยและที่เกี่ยวของตนๆ: งูจะเข้าจอมปลวก, จระเข้จะลงน้ำ, นกจะบินขึ้นไปในอากาศ, สุนัขจะเข้าบ้าน, สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า, และลิงก็จะไปป่า. ภิกษุทั้งหลาย ! ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีแต่ความเมื่อยล้าแล้ว, ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไปยืนเจ้า นั่งเจ้า นอนเจ้า, อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลักนั่นเอง. ข้อนี้ฉันใด;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุรูปใด ได้อบรมกระทำให้มากใน
กายคตาสติแล้ว ตาก็จะไม่หลุดเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ,
รูปที่ไม่น่าพอใจก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; หูก็จะไม่หลุด
เอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง, เสียงที่ไม่น่าฟังก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอ
รู้สึกอึดอัดขยะแขยง; จมูกก็จะไม่หลุดเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่า
สูดดม, กลิ่นที่ไม่น่าสูดดมก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง;
ลิ้นก็จะไม่หลุดเอาภิกษุนั้นไปหารสที่น่าชอบใจ, รสที่ไม่น่าชอบใจ
ก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; กายก็จะไม่หลุดเอาภิกษุนั้น
ไปหาสัมผัสที่น่าช่วยวนใจ, สัมผัสที่ไม่น่าช่วยวนใจก็ไม่ใช่สิ่งที่
เธอรู้สึกอึดอัดขยะแขยง; และใจก็จะไม่หลุดเอาภิกษุนั้นไปหา
ธรรมารมณ์ที่น่าถูกใจ, ธรรมารมณ์ที่ไม่น่าถูกใจก็ไม่ใช่สิ่งที่เธอ
รู้สึกอึดอัดขยะแขยง; ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน. ภิกษุทั้งหลาย !
ภิกษุผู้มีสังวร เป็นอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! คำว่า “เสาเชื่อนหรือเสาหลัก” นี้
เป็นคำเรียกแทนชื่อ แห่งกายคตาสติ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย
พึงสำเหนียกใจไว้ว่า “กายคตาสติของเราทั้งหลาย จักเป็น
สิ่งที่เราอบรมกระทำให้มาก กระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป
กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้ เพียรตั้งไว้เนื่อง ๆ เพียรเสริม
สร้างโดยรอบคอบ เพียรปรารภสมมาเสมอด้วยดี” ดังนี้.
ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้ แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต สฬา. ส. ๑๘/๒๔๗/๓๕๙, ตริสแก่ภิกษุทั้งหลาย.) พุทธวัจน์

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งสมาธิใด สมาธินั้นภิกษุย่อมจะได้โดยไม่หนักใจ ได้โดยไม่ยาก โดยไม่ลำบากเลย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งสมาธิไหนกันเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ด้วยอำนาจแห่งการเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิอยู่อย่างไรเล่า ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้ ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ไปสู่ป่า หรือโคนไม้ หรือเรือนว่างก็ตาม แล้วนั่งคู้ขาเข้ามาโดยรอบ ตั้งกายตรงดำรงสติเฉพาะหน้า ภิกษุนั้นหายใจเข้าก็มีสติ หายใจออกก็มีสติ.

เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้ายาว, เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกยาว.

เมื่อหายใจเข้าสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจเข้าสั้น, เมื่อหายใจออกสั้น ก็รู้ชัดว่าเราหายใจออกสั้น.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้พร้อมเฉพาะซึ่งกายทั้งปวง หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
ทำกายสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
ทำกายสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งปีติ หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งสุข หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิตสังขาร หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิตสังขาร หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
ทำจิตสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
ทำจิตสังขารให้สงบรำงับอยู่ หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจเข้าอยู่”**, ว่า **“เราจักเป็นผู้
รู้สึกพร้อมเฉพาะซึ่งจิต หายใจออกอยู่”**.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่งอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
ทำจิตให้ปราโมทย์ยิ่งอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
ดำรงจิตให้ตั้งมั่นอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
ดำรงจิตให้ตั้งมั่นอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
ทำจิตให้ปล่อยอยู่ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความไม่เที่ยง หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความไม่เที่ยง หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความจางคลาย หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความจางคลาย หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความดับไม่เหลือ หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความดับไม่เหลือ หายใจออกอยู่”.

เธอย่อมทำการสำเหนียกฝึกฝนโดยหลักว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความสลัดคืน หายใจเข้าอยู่”, ว่า **“เรารู้จักเป็นผู้**
มองเห็นความสลัดคืน หายใจออกอยู่”. ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อบุคคลเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิอยู่อย่างนี้แล ความหวั่นไหวโยกโคลงของกาย หรือความหวั่นไหวโยกโคลงของจิตก็ตาม ย่อมมีขึ้นไม่ได้. ---- ฯลฯ ----

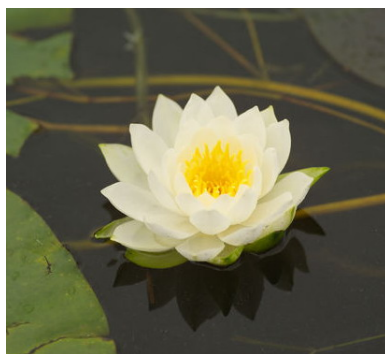
ภิกษุทั้งหลาย ! แม้เราเองก็เหมือนกัน ในกาลก่อนแต่การตรัสรู้ ยังไม่ได้ตรัสรู้ ยังเป็นโพธิสัตว์อยู่ ย่อมอยู่ด้วยวิหารธรรม คืออานาปานสติสมาธินี้เป็นส่วนมาก. เมื่อเราอยู่ด้วยวิหารธรรมนี้เป็นส่วนมาก กายก็ไม่ลำบาก ตาก็ไม่ลำบาก และจิตของเราก็หลุดพ้นจากอาสวะ เพราะไม่มีอุปาทาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ ถ้าภิกษุหวังว่า กายของเราก็อย่ำลำบาก ตาของเราก็อย่ำลำบาก และจิตของเราก็จึงหลุดพ้นจากอาสวะเพราะไม่มีอุปาทานเกิด ดังนี้แล้ว; ภิกษุนั้นจงทำในใจ ซึ่งอานาปานสติสมาธินี้ ให้เป็นอย่างดี.

(บาลี มหาวาร.ส°.๑๙/๓๙๙,๔๐๑/๑๓๒๔,๑๓๒๙, ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่เชตวัน

พุทธวจน์

ปรารภพระมหากัปปินะ เข้าสมาธิหนึ่งหนึ่งไม่ไหวติง จนเป็นปรกตินิสัย.)

วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากตลอดพรรษา และทรงสรรเสริญมาก

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าพวกปริพพาชกเดิรถีย์อื่น จะพึงถามเธอทั้งหลายอย่างนี้ว่า “ท่านผู้มีอายุ ! พระสมณโคดมทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรมไหนเล่า ?” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อพวกเธอถูกถามอย่างนี้แล้ว พึงตอบแก่พวกปริพพาชกเดิรถีย์อื่นเหล่านั้น อย่างนี้ว่า **“ท่านผู้มีอายุ ! พระผู้มีพระภาคทรงอยู่จำพรรษาส่วนมาก ด้วยวิหารธรรมคือ อานาปานสติสมาธิ แล”** ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ในกรณีนี้ เราเป็นผู้มีสติอยู่ หายใจเข้า, มีสติอยู่ หายใจออก; เมื่อหายใจเข้ายาว ก็รู้สึกตัวทั่วถึงว่า “เราหายใจเข้ายาว” ดังนี้, เมื่อหายใจออกยาว ก็รู้สึกตัวทั่วถึงว่า “เราหายใจออกยาว” ดังนี้. (ทรงแสดงอานาปานสติจนครบ ตั้งใจความปรากฏใน “วิหารธรรมที่ทรงอยู่มากที่สุด ก่อนตรัสรู้” หน้า 52)

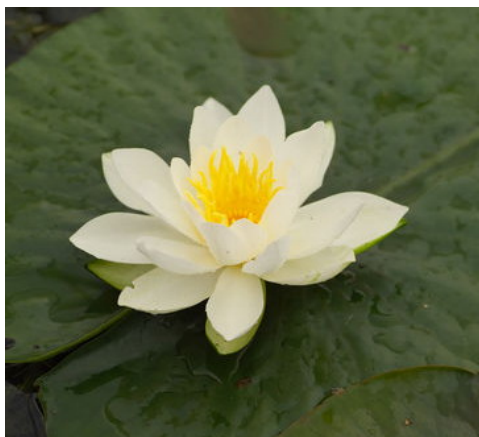
ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใครจะกล่าววิหารธรรมใดโดยชอบ ว่า เป็นอริยวิหารก็ดี พรหมวิหารก็ดี ตถาคตวิหารก็ดี, เขาพึงกล่าวโดยชอบ ซึ่งอานาปานสติสมาธินั้น ว่าเป็นอริยวิหาร พรหมวิหาร ตถาคตวิหาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุทั้งหลายเหล่าใดยังเป็นเสขะ มีวัตถุ
ประสงค์แห่งใจอันยังไม่บรรลुแล้ว ปรารถนาอยู่ซึ่งโยคักเขมธรรม
อันไม่มีธรรมอื่นยิ่งกว่าอยู่; อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเหล่านั้น
เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นไปแห่งอาสวะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ส่วนภิกษุทั้งหลายเหล่าใดเป็นอรหัตต์
ชีณาสพ มีพรหมจรรย์อันอยู่จบแล้ว มีกิจควรทำอันกระทำแล้ว
มีภาระหนักอันปลงลงแล้ว มีประโยชน์ตนอันตามบรรลุแล้ว มี
สัญญาในภพอันสิ้นแล้ว หลุดพ้นแล้วเพราะรู้ด้วยปัญญาโดย
ชอบ ; อานาปานสติสมาธิ อันภิกษุเหล่านั้น เจริญทำให้มาก
แล้ว ก็ยังเป็นไปเพื่อการอยู่เป็นสุขในปัจจุบันด้วย เพื่อสติ
สัมปชัญญะด้วย.

(บาลี มหาวาร. ส°. ๑๙/๔๑๒/๑๓๖๔,
ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่อิจฉานังคลไพโรสณท์ ใกล้เมืองอิจฉานังคละ.)

พุทธวัจน์

ผู้ไม่ประมาทในความตายแท้จริง

ภิกษุทั้งหลาย ! มรณสติ (การระลึกถึงความตาย) อันบุคคล
เจริญทำให้มากแล้ว ย่อมมีผลใหญ่ มีอานิสงส์ใหญ่ หยั่งลงสู่
นิพพาน มีนิพพานเป็นที่สุด. พวกเธอเจริญมรณสติอยู่บ้างหรือ ?

ภิกษุทั้งหลายกราบทูลตอบ และพระผู้มีพระภาคได้ตรัสตอบไปว่า;

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้ว่า “โอหนอ
เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงวันหนึ่งคืนหนึ่ง ๆ ดั่งนี้ก็ดี, เราอาจมี
ชีวิตอยู่ได้ เพียงชั่วเวลากลางวัน ๆ ดั่งนี้ก็ดี, เราอาจมีชีวิตอยู่ได้
เพียงชั่วขณะที่ฉันบิณฑบาตเสร็จมือหนึ่ง ๆ ดั่งนี้ก็ดี, เราอาจมี
ชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียง ๔-๕ คำ เราพึงใส่ใจ
ถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด การปฏิบัติตามคำสั่งสอน
ควรทำให้มากแล้วหนอ” ดั่งนี้ก็ดี, ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า
ยังเป็นผู้ประมาทอยู่ ยังเจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะเข้าไป.

ภิกษุทั้งหลาย ! ฝ่ายภิกษุพวกที่เจริญมรณสติ อย่างนี้ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่ฉันอาหารเสร็จเพียงคำเดียว” ดังนี้ก็ดี, ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียงชั่วขณะที่หายใจเข้าแล้วหายใจออก หรือชั่วขณะที่หายใจออกแล้วหายใจเข้า. เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเถิด, การปฏิบัติตามคำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดังนี้ก็ดี; ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว, เป็นผู้เจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะฉะนั้นในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า “เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นอยู่, จักเจริญมรณสติ เพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง” ดังนี้. ภิกษุทั้งหลาย! เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

(บาลี พระพุทธภาษิต อรรถกถ. อ. ๒๓/๓๒๗/๑๘๐,
ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่หมู่บ้านนาทิกะ.)

พุทธวัจน์

ทางรอดสำหรับภิกษุใช้

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใช้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรมห้าอย่าง, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย, ธรรมห้าอย่างอะไรบ้างเล่า ? ห้าอย่างคือ:

- (๑) เป็นผู้พิจารณาเห็น ความไม่งามในกาย อยู่เป็นประจำ;
- (๒) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความเป็นปฏิกุศลในอาหาร อยู่เป็นประจำ;
- (๓) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่น่ายินดีในโลกทั้งปวง อยู่เป็นประจำ;
- (๔) เป็นผู้ที่มีการกำหนดหมาย ความไม่เที่ยงในสังขารทั้งปวง อยู่เป็นประจำ;
- (๕) มีสติอันตนเข้าไปตั้งไว้ดีแล้วในกาย แล้วเห็นการเกิดดับในภายใน.

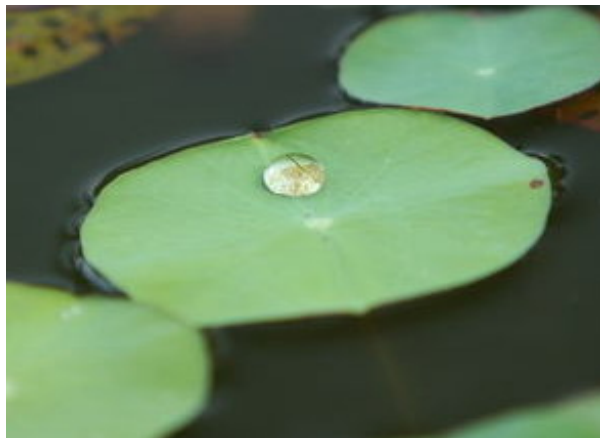
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุใช้ผู้มีกำลังน้อยรูปใด ไม่ละจากธรรมห้าอย่างเหล่านี้, เธอพึงหวังผลอันนี้ได้ คือเธอจักทำให้แจ้งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันหาอาสวะมิได้ เพราะความสิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ด้วยปัญญาอันยิ่งเองในปัจจุบัน เข้าถึงแล้วแลอยู่ ต่อกาลไม่นานเลย แล.

เมื่อ “เธอ” ไม่มี !

พาทิยะ ! เมื่อใดเธอเห็นรูปแล้ว สักว่าเห็น, ได้ฟังเสียงแล้ว สักว่าฟัง, ได้กลิ่นแล้ว ก็สักว่าดม, ได้ลิ้มรสแล้ว ก็สักว่าลิ้ม, ได้สัมผัสทางผิวหนังแล้ว ก็สักว่าสัมผัส, ได้รู้แจ้งธรรมารมณ์ ก็สักว่าได้รู้แจ้งแล้ว; **เมื่อนั้น “เธอ” จักไม่มี.** เมื่อใด “เธอ” ไม่มี; เมื่อนั้นเธอก็ไม่ปรากฏในโลกนี้, ไม่ปรากฏในโลกอื่น, ไม่ปรากฏในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง: **นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์.**

(- อ. ช. ๒๕/๘๓/๔๙.)

พุทธวัจน์

ความดับทุกข์มี เพราะความดับแห่งนันทิ

ปุณณะ ! รูปที่เห็นด้วยตาก็ดี, เสียงที่ฟังด้วยหูก็ดี, กลิ่นที่ดมด้วยจมูกก็ดี, รสที่ลิ้มด้วยลิ้นก็ดี, โผฏฐัพพะที่สัมผัสด้วยกายก็ดี, ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจก็ดี อันเป็นสิ่งที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ เป็นที่ยวนตายวนใจให้รัก เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่ เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดข้อมใจ มีอยู่; ภิกษุข้อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั้าสรรเสริญ ไม่เมหาหมกซึ่งอารมณ์ มีรูปเป็นต้นนั้น. **เมื่อภิกษุไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั้าสรรเสริญ ไม่เมหาหมกซึ่งอารมณ์ มีรูปเป็นต้นนั้นอยู่, นันทิ(ความเพลिन) ย่อมดับไป.**

ปุณณะ ! เรากล่าวว่า“**ความดับไม่มีเหลือของทุกข์มีได้ เพราะความดับไม่เหลือของความเพลिन**” ดังนี้แล.

(- อุปปริ. ม. ๑๔/๔๘๒/๗๕๖.)

พุทธวัจน์

อาการดับแห่งตัณหาในนามแห่งนันทิ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุนั้นเห็นรูปด้วยตาแล้ว ย่อมไม่กำหนด ยินดีในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก; ย่อมไม่ขัดเคือง ในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง; เป็นผู้อยู่ด้วย สติเป็นไปในกาย อันตนเข้าไปตั้งไว้แล้ว มีจิตหาประมาณมิได้ด้วย ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ อันเป็นธรรมที่ ดับโดยไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลายด้วย. ภิกษุนั้น เป็นผู้ละเสียได้แล้ว ซึ่งความยินดีและความยินร้ายอย่างนี้แล้ว, เสวยเวทนาใดๆ อันเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม ไม่เป็นทุกข์ ไม่เป็นสุขก็ตาม, ย่อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมาหมก อยู่ในเวทนานั้นๆ.

เมื่อภิกษุนั้น ไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ใน เวทนานั้นๆ, นันทิ(ความเพลिन)ในเวทนาทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมดับไป. เพราะความดับแห่งนันทิของภิกษุนั้น จึงมีความดับ แห่งอุปาทาน; เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่ง ภพ; เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ; เพราะมี ความดับแห่งชาติ ชรามรณะโสกะปริเทวะทุกขโทมนัสอุปายาส ทั้งหลายจึงดับสิ้น ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมีด้วย อาการอย่างนี้. (ในกรณีแห่งการได้ยินเสียงด้วยหู รู้สึกลิ้นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกดองสัมผัสทางผิวหนังด้วยผิวกาย และรู้แจ้งธรรมารมณด้วยใจ ก็ได้ตรัสไว้ทำนองเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอจงทรงธรรมะนี้ไว้ ในฐานะที่เป็นธรรม ที่ทำความหลุดพ้นเพราะความสิ้นไปแห่งตัณหา ซึ่งเรากล่าวไว้ โดยสังเขป.

ผู้แบกของหนัก

ภิกษุทั้งหลาย ! เราจักแสดงของหนัก ผู้แบกของหนัก และการแบกของหนัก แก่พวกเธอ, เธอทั้งหลายจงฟังข้อความนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าชื่อว่าของหนัก ? ภิกษุทั้งหลาย ! อุปาทานักขันธทั้งห้า นั้นแหละ เรากล่าวว่าเป็นของหนัก อุปาทานักขันธทั้งห้า เหล่าไหนเล่า ? ห้าคือ; ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ รูป, ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ เวทนา, ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ สัญญา, ขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ สังขาร, และขันธอันเป็นที่ตั้งแห่งความยึดมั่น คือ วิญญาณ. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า ของหนัก.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าชื่อว่าผู้แบกของหนัก ? ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล(ตามสมมติ)นั้นแหละเราเรียกว่าผู้แบกของหนัก เขามีชื่ออย่างนี้ มีโคตรอย่างนั้น ตามที่รู้จักอยู่. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า ผู้แบกของหนัก.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่าชื่อว่า การแบกของหนัก ? ภิกษุทั้งหลาย ! ตัณหาอันใดที่ทำให้มีการเกิดอีก อันประกอบด้วย ความกำหนัดเพราะอำนาจแห่งความเพลिन ซึ่งมีปรกติทำให้เพลिनอย่างยิ่งในอารมณ์นั้นๆ ได้แก่ ตัณหาในกาม ตัณหาในความมี ความเป็น ตัณหาในความไม่มีไม่เป็น. ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เราเรียกว่า การแบกของหนัก.

ดับตัณหา คือปลงภาระหนักลงได้

ภิกษุทั้งหลาย ! การปลงภาระหนักลงเสียได้ เป็นอย่างไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ความดับสนิทเพราะความจางคลายดับไป โดยไม่เหลือของตัณหา นั้น เทียบ, ความละไปของตัณหา นั้น, ความสลัดกลับคืนของตัณหา นั้น, ความหลุดออกไปของตัณหา นั้น, และความไม่มีที่อาศัยอีกต่อไปของตัณหา นั้น อันใด. ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เราเรียกว่า การปลงภาระหนักลงเสียได้ ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคเจ้า ได้ตรัสพุทธวจนะนี้ ซึ่งเป็นคำร้อยกรองสืบต่อไป :

“ขันธทั้งห้าเป็นของหนัก !

บุคคลแหละ เป็นผู้แบกของหนักพาไป.

การแบกถือของหนัก เป็นความทุกข์ในโลก.

การปลงภาระหนักเสียได้ เป็นความสุข.

พระอริยเจ้าปลงภาระหนักลงเสียแล้ว.

ทั้งไม่หยิบฉวยเอาของหนักอันอื่นขึ้นมาอีก.

ก็เป็นผู้ถอนตัณหาขึ้นได้กระทั่งราก(อวิชชา);

เป็นผู้หมดสิ่งปรารถนา ดับสนิทไม่มีส่วนเหลือ”

ดังนี้.

ต้องท่องเที่ยวมาแล้ว เพราะไม่รู้อริยสัจสี่

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่อย่างเราและพวกเธอทั้งหลาย จึงท่องเที่ยวไปแล้วในวัฏฏสงสาร ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้. ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง เพราะไม่แทงตลอดซึ่งอริยสัจสี่อย่างเหล่าไหนเล่า ? สี่อย่างคือ อริยสัจคือทุกข์, อริยสัจคือเหตุให้เกิดทุกข์, อริยสัจคือความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, อริยสัจคือทางดำเนินให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์.

ภิกษุทั้งหลาย ! เพราะไม่รู้ถึง ไม่แทงตลอด ซึ่งอริยสัจสี่ประการเหล่านี้แล, เราและพวกเธอทั้งหลาย จึงได้ท่องเที่ยวไปแล้วในสังสารวัฏ ตลอดกาลยี่ดยาวนานถึงเพียงนี้.

(บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๕๔๑/๑๖๙๘,
ตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย ที่โกฏคาม แคว้นวัชชี)

พุทธวจน

ที่สุดแห่งการทองเทียวของพระองค์

เมื่อเรายังค้นไม่พบแสงสว่าง,
มัวเสาะหานายช่างปลุกเรื่อนอยู่,
ได้ทองเทียวไปในสังสารวัฏ กล่าวคือ
ความเกิดแล้วเกิดอีกเป็นอนันตชาติ.
ความเกิด เป็นทุกข์รำไปทุกชาติ.

แหะนายช่างผู้ปลุกสร้างเรื่อน !
เรารู้จักเจ้าเสียแล้ว,
เจ้าจักสร้างเรื่อนให้เรา ต่อไปอีกไม่ได้,
โครงเรื่อนของเจ้า เราหักเสียยับเยินหมดแล้ว.
ยอดเรื่อน เราขยี้เสียแล้ว.
จิตของเรา ถึงความเป็นธรรมชาติ
ที่อารมณ์จะยุแหย่ ยั่วเย้า ไม่ได้เสียแล้ว
มันได้ถึงแล้ว ซึ่งความหมดอยากทุกอย่าง.

(บาลี ธ. ชุ. ๒๕/๓๕/๒๑,
พระวาจาซึ่งทรงเปล่งขึ้นทันที ในขณะที่ทรงรู้สึกพระองค์ว่า ได้สิ้นตัณหาแล้ว)

พุทธวจน์

นายช่างผู้ปลุกเรื่อน คือ ตัณหา ผู้ก่อสร้างอัตตภาพ
โครงเรื่อน คือ กิเลส ที่เหลือเป็นเชื้อให้เกิดใหม่
ยอดเรื่อน คือ อวิชชา

“สิ่งนั้น” หาพบในกายนี้

“แน่ะเธอ ! ที่สุดโลกแห่งใด อันสัตว์ไม่เกิด ไม่แก่ ไม่ตาย ไม่จุติ ไม่อุบัติ; เราไม่กล่าวว่า ใครๆอาจรู้ อาจเห็น อาจถึง ที่สุดแห่งโลกนั้น ได้ด้วยการไป.

“แน่ะเธอ ! ในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่ง ที่ยัง ประกอบด้วยสัญญาและใจนี้เอง, เราได้บัญญัติโลก, เหตุให้เกิดโลก, ความดับสนิทไม่เหลือของโลก, และทางดำเนินให้ถึงความดับสนิทไม่เหลือของโลกไว้” ดังนี้แล.

(- จตุกก. อ°. ๒๑/๖๒/๔๕.)

พุทธวัจน์

ทรงมีความชราทางกายภาพ เหมือนคนทั่วไป

(ลำดับนั้น พระอาหนนท์ผู้มีอายุ ได้เข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคถึงที่ประทับ ถวาย
อภิวาทแล้วลบลคำท้าวพระกายของพระผู้มีพระภาคอยู่ พลังกล่าวถ้อยคำนี้ว่า)

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ข้อนี้หน้าอัศจรรย์; ข้อนี้ไม่เคยมีมา
ก่อน. ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! บัดนี้ฉวีวรรณของพระผู้มีพระภาค
ไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเหมือนแต่ก่อน และพระกายก็เหี่ยวอ่อนหย่อน
ยาน มีพระองค์ค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็เปลี่ยนเป็น
อย่างอื่นไปหมด ทั้งพระจักขุ โสตะ ฆานะ ชิวหา กายะ.”

อาหนนท์ ! นั้นต้องเป็นอย่างนั้น คือความชรา(ชอน)อยู่ใน
ความหนุ่ม, ความเจ็บไข้(ชอน)อยู่ในความไม่มีโรค, ความตายมี
(ชอน)อยู่ในชีวิต; ฉวีวรรณจึงไม่บริสุทธิ์ผุดผ่องเสียแล้ว และ
กายก็เหี่ยวอ่อนหย่อนยาน ตัวค้อมไปข้างหน้า อินทรีย์ทั้งหลายก็
เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปหมด ทั้งตา หู จมูก ลิ้น กาย ดังนี้.

พระผู้มีพระภาคครั้งตรัสคำนี้แล้ว ได้ตรัสข้อความนี้(เป็นคำกาทย์กลอน) อีกว่า:

โธเอ๋ย ! ความแก่อันชั่วช้าเอ๋ย !

ความแก่อันทำความน่าเกลียดเอ๋ย !

กายที่น่าพอใจ บัดนี้ก็ถูกความแก่ย่ำยีหมดแล้ว

แม้ใครจะมีชีวิตอยู่ตั้งร้อยปี

ทุกคนก็ยังมีความตาย เป็นที่ไปในเบื้องหน้า

ความตายไม่ยกเว้นให้แก่ใคร ๆ มั่นย่ำยีหมดทุกคน.

(บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๒๘๗/๙๖๓,

พุทธวจน

ตรัสแก่พระอาหนนท์ ณ มิคารมาตุปราสาท ในบุพพาราม ใกล้เมืองสาวัตถี.)

ทรงประกาศธรรม

เนื่องด้วยการปลงอายุสังขาร

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าใดที่เราแสดงแล้ว ด้วยปัญญาอันยิ่ง ธรรมเหล่านั้นพวกเธอพึงเรียนเอาให้ดี พึงเสพให้ทั่ว พึงเจริญทำให้มาก โดยอาการที่พรหมจรรย์(คือศาสนานี้)จักมั่นคง ตั้งอยู่ได้ตลอดกาล, ชื่อนั้นจักเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ มหาชน เพื่อความสุขแก่มหาชน, เพื่ออนุเคราะห์โลก, เพื่อประโยชน์ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสุขแก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมเหล่าไหนเล่า ที่เราแสดงแล้วด้วยปัญญาอันยิ่ง ฯลฯ, คือ สติปัฏฐานสี่ สัมมัปธานสี่ อิทธิบาทสี่ อินทรีย์ห้า พละห้า โพชฌงค์เจ็ด อริยมรรคมีองค์แปด.

ภิกษุทั้งหลาย ! บัดนี้เราจักเตือนท่านทั้งหลายว่า : สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมเป็นธรรมดา พวกเธอจงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด, การปรินิพพานของตถาคต จักมีในกาลไม่นานเลย ตถาคตจักปรินิพพาน โดยกาลล่วงไปแห่งสามเดือนนี้.

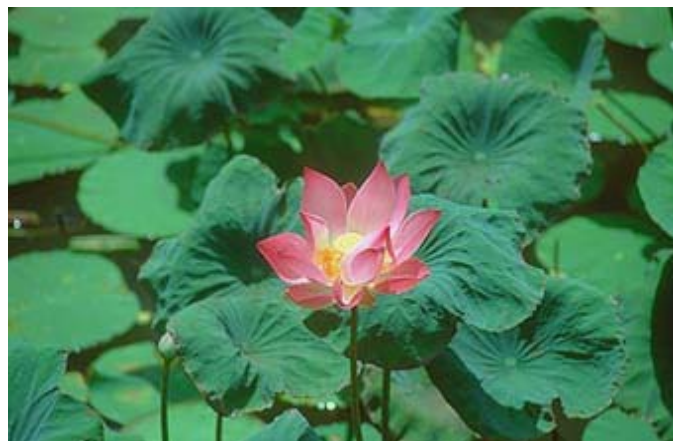

สัตว์ทั้งปวง ทั้งที่เป็นคนหนุ่มและคนแก่, ทั้งที่เป็นคนพาลและบัณฑิต, ทั้งที่มั่งมีและยากจน ล้วนแต่มีความตาย เป็นที่ไป ถึงในเบื้องหน้า, เปรียบเหมือนภาชนะดิน ที่ช่างหม้อปั้นแล้ว ทั้งเล็กและใหญ่, ทั้งที่สุกแล้วและยังดิบ ล้วนแต่มีการแตกทำลาย เป็นที่สุด ฉันท; ชีวิตแห่งสัตว์ทั้งหลาย ก็มีความตายเป็นเบื้องหน้า ฉันทนั้น.

วัยของเราแก่ห่อหมแล้ว ชีวิตของเราริบหรี่แล้ว เราจักละพวกเธอไป สรรณะของตัวเองเราทำได้ไว้แล้ว, ภิกษุทั้งหลาย ! พวกเธอจงเป็นผู้ไม่ประมาท มีสติ มีศีลเป็นอย่างดี มีความดำริอันตั้งไว้แล้วด้วยดี ตามรักษาซึ่งจิตของตนเถิด ในธรรมวินัยนี้, ภิกษุใดเป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว จักละชาติสังสาร ทำที่สุดแห่งทุกข์ได้.

(มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที. ๑๐/๑๓๙/๑๐๖.)

พุทธวัจน์

ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา

“อย่าเลย วักกलि ! ประโยชน์อะไรด้วยการเห็นกายเหล่านี้. วักกलि ! ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา, ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม. วักกलि ! เพราะว่าเมื่อเห็นธรรมอยู่ ก็คือเห็นเรา, เมื่อเห็นเราอยู่ ก็คือเห็นธรรม.”

(- ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๔๖/๒๑๖.)

พุทธวจน

“ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุจับชายสังฆาฏี เดินตามรอยเท้าเราไปข้างหลังๆ. แต่ถ้าเรานั้น มากไปด้วยอภิขณา มีกามราคะกล้า มีจิตพยาบาท มีความดำริแห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติหลงลืม ไม่มีสัมปชัญญะ มีจิตไม่เป็นสมาธิ แกว่งไปแกว่งมา ไม่สำรวจอินทรีย์ แล้วไซ้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ไกลจากเรา แม้เราก็อยู่ไกลจากภิกษุนั้น โดยแท้. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเหตุเพราะว่า ภิกษุนั้นไม่เห็นธรรม: เมื่อไม่เห็นธรรม ก็ชื่อว่าไม่เห็นเรา.

“ภิกษุทั้งหลาย ! แม้ภิกษุนั้นจะอยู่ห่าง(จากเรา)ตั้งร้อยโยชน์ แต่ถ้าเรานั้น ไม่มากไปด้วยอภิขณา ไม่มีกามราคะกล้า ไม่มีจิตพยาบาท ไม่มีความดำริแห่งใจเป็นไปในทางประทุษร้าย มีสติตั้งมั่น มีสัมปชัญญะ มีจิตเป็นสมาธิ ถึงความเป็นเอกัคคตาสำรวจอินทรีย์ แล้วไซ้; ภิกษุนั้นชื่อว่าอยู่ใกล้กับเรา แม้เราก็อยู่ใกล้กับภิกษุนั้น โดยแท้. ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนั้นเหตุเพราะว่า ภิกษุนั้นเห็นธรรม: เมื่อเห็นธรรม ก็ชื่อว่าเห็นเรา แล.”

(- อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๐๐/๒๗๒.)

พุทธวจน

อุงธรรม

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ย่อมเล่าเรียนปริยัติธรรม(นานาชาติ) คือสุตตะ เศษยะ เวชยาภรณ์ คธา อุทาน อิติวุตตกะ ชาตกะ อัฏฐกัมมะ เวทลละ, แต่เธอไม่ใช้วันทั้งวันให้เปลืองไปด้วยการเรียนธรรมนั้นๆ ไม่เร็ดร้างจากการหลีกเร้น, ตามประกอบซึ่งธรรมเป็นเครื่องสงบใจในภายในเนื่องๆ. ภิกษุอย่างนี้แล ชื่อว่า ธรรมวิหารี (ผู้อยู่ด้วยธรรม)

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุผู้มากด้วยปริยัติเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการบัญญัติเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยการสาธยายเราก็แสดงแล้ว, ผู้มากด้วยความคิดเราก็แสดงแล้ว, และธรรมวิหารี(ผู้อยู่ด้วยธรรม)เราก็แสดงแล้ว ด้วยประการฉะนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจอันใดที่ศาสดาผู้เอ็นดู แสงหาประโยชน์เกื้อกูล อาศัยความเอ็นดูแล้ว จะพึงทำแก่สาวกทั้งหลาย, กิจอันนั้น เราได้ทำแล้วแก่พวกเธอทั้งหลาย. ภิกษุทั้งหลาย ! นั้นโคนไม้ทั้งหลาย นั้นเรือนว่างทั้งหลาย, ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจงเพียรเผากิเลส, อย่าได้เป็นผู้ประมาท, เธอทั้งหลายอย่าเป็นผู้ที่ต้องร้อนใจในภายหลังเลย, นี้แลเป็นวาจาเครื่องพร่ำสอนเธอทั้งหลายของเรา.

การปรินิพพานในปัจจุบัน

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุ**แสดงธรรม** เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไฉรั; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “**ผู้กล่าวซึ่งธรรม**” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้**ปฏิบัติแล้ว** เพื่อความเบื่อหน่าย เพื่อความคลายกำหนัด เพื่อความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ อยู่ไฉรั; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “**ผู้ปฏิบัติแล้วซึ่งธรรมตามสมควรแก่ธรรม**” ดังนี้.

ถ้าภิกษุเป็นผู้**หลุดพ้นแล้ว** เพราะความเบื่อหน่าย เพราะความคลายกำหนัด เพราะความดับไม่เหลือแห่งชราและมรณะ ด้วยความเป็นผู้ไม่ยึดมั่นถือมั่น อยู่แล้วไฉรั; ก็เป็นการสมควร เพื่อจะเรียกภิกษุนั้นว่า “**ผู้บรรลุแล้วซึ่งนิพพานในปัจจุบัน**” ดังนี้.

(ในกรณีแห่ง **ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สฬายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร และอวิชชา** ก็มีข้อความที่กล่าวไว้อย่างเดียวกันกับในกรณีแห่ง **ชราและมรณะ**ที่กล่าวไว้ข้างบนนี้)

(- นิตาน. ส. ๑๖/๒๒/๔๖.)

พุทธวัจน์

ตั้งหน้าทำก็แล้วกัน

ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ คฤหบดีชาวนา รีบๆไถคราด พื้นที่นาให้ดีเสียก่อน, ครั้นแล้ว ก็รีบๆปลูกพืช, ครั้นแล้ว ก็รีบๆไชน้ำเข้าบ้าง ไชน้ำออกบ้าง. ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของคฤหบดีชาวนา ที่เขาจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล;

แต่ว่าคฤหบดีชาวนานั้น ไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะบันดาลว่า “ข้าวของเรา จงงอกในวันนี้, ตั้งท้องพຽ່ງนี้, สุกมะรึนนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่ข้าวนั้น เปลี่ยนแปรสภาพไปตามฤดูกาล ย่อมจะงอกบ้าง ตั้งท้องบ้าง สุกบ้าง;

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันทใดก็ฉันทนั้น: กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้. สามอย่างอะไรบ้างเล่า ? สามอย่างคือ การสมาทานการปฏิบัติในศีลอันยิ่ง, การสมาทานการปฏิบัติในจิตอันยิ่ง, และการสมาทานการปฏิบัติในปัญญาอันยิ่ง. ภิกษุทั้งหลาย ! กิจของภิกษุ ที่เธอจะต้องรีบทำ มีสามอย่างเหล่านี้แล ;

แต่ว่าภิกษุนั้น ก็ไม่มีฤทธิ์หรืออำนาจ ที่จะบันดาลว่า “จิตของเรา จงหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานในวันนี้ หรือพຽ່ງนี้ หรือมะรึนนี้” ดังนี้ได้เลย, ที่แท้ ย่อมมีเวลาที่เหมาะสม เมื่อภิกษุนั้น ปฏิบัติไปแม้ในศีลอันยิ่ง, ปฏิบัติไปแม้ในจิตอันยิ่ง, และปฏิบัติไปแม้ในปัญญาอันยิ่ง จิตก็จะหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีอุปาทานได้เอง.

ทรงเป็นผู้เอ็นดูเกื้อกูล แก่สรรพสัตว์ทั้งปวง

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! พระผู้มีพระภาค ทรงเป็นผู้เอ็นดู
เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวง อยู่มิใช่หรือ พระเจ้าข้า ?”

คามณี ! ถูกแล้ว, ตถาคตเป็นผู้เอ็นดู เกื้อกูลแก่สัตว์ทั้งปวงอยู่

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ถ้าอย่างนั้น ทำไมพระองค์ จึงทรง
แสดงธรรมแก่คนบางพวก โดยเอื้อเพื่อ, และแก่คนบางพวก โดย
ไม่เอื้อเพื่อเล่า พระเจ้าข้า ?”

คามณี ! ถ้าอย่างนั้น เราขอขออนถามท่านในข้อนี้ ท่านจง
ตอบเราตามสมควร. คามณี ! ท่านจะสำคัญความข้อนี้เป็นไหน :
ในถิ่นแห่งเรานี้ ชาวนาผู้คหบดีคนหนึ่ง มีนาอยู่ ๓ แปลง
แปลงหนึ่งเป็นนาชั้นเลิศ, แปลงหนึ่งเป็นนาปานกลาง, แปลงหนึ่ง
เป็นนาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว. คามณี !
ท่านจะสำคัญความข้อนี้ว่าอย่างไร : ชาวนาผู้คหบดีนั้น เมื่อ
ประสงค์จะหว่านพืช เขาจะหว่านในนาแปลงไหนก่อน คือว่า
แปลงที่เป็นนาเลิศ, นาปานกลาง, หรือว่านาเลว มีดินเป็น
ก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลว เล่า ?

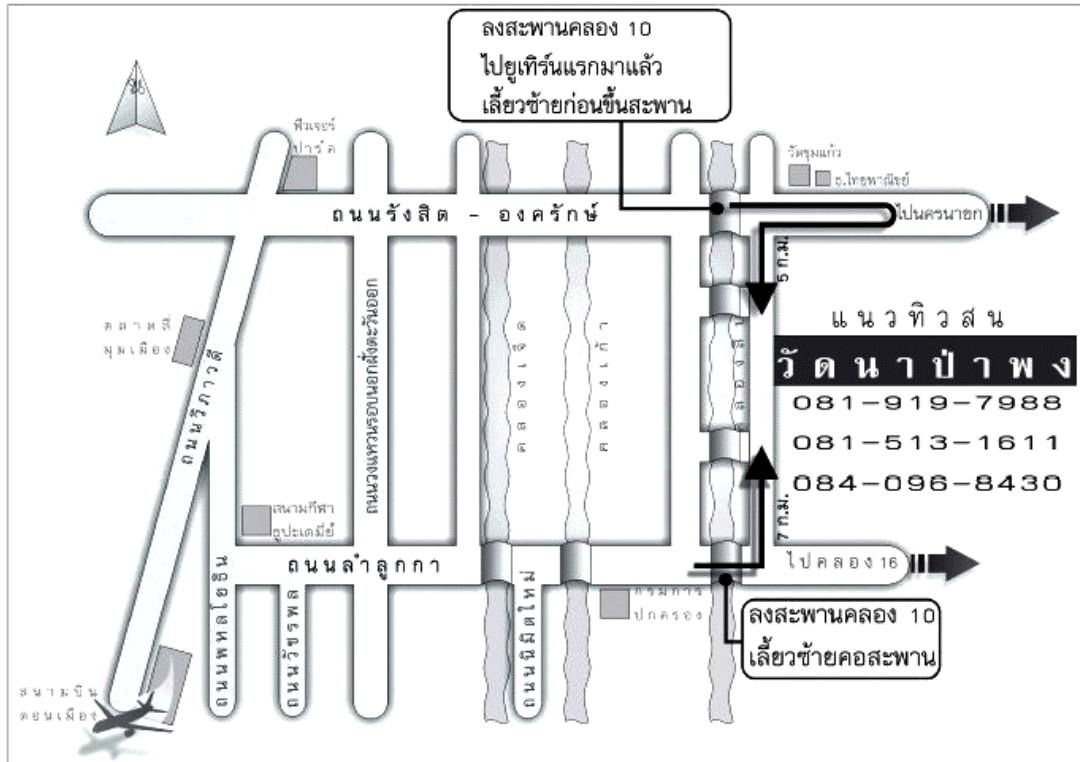
“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ชาวนาคหบดีผู้ประสงค์จะหว่าน
พืชคนนั้น ย่อมหว่านในนาเลิศก่อน, แล้วจึงหว่านในนาปานกลาง,
สำหรับนาเลว ซึ่งดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น เขาก็
หว่านบ้าง ไม่หว่านบ้าง เพราะเหตุว่า อย่างมากที่สุด ก็หว่าน
ไว้ให้โคกิน พระเจ้าข้า !”

คามณี ! นาเลิศนั้น เปรียบเหมือนภิกษุภิกษุณีของเรา เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ภิกษุภิกษุณีเหล่านั้น. **ข้อนั้น** เพราะเหตุไรเล่า ? **คามณี !** เพราะเหตุว่า ภิกษุภิกษุณีทั้งหลาย เหล่านั้น มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาปานกลางนั้น เปรียบเหมือนอุบาสกอุบาสิกา **ของเรา** เราย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่อุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย เหล่านั้น. **ข้อนั้น** เพราะเหตุไรเล่า ? **คามณี !** เพราะเหตุว่า **ชน**ทั้งหลายเหล่านั้น มีเราเป็นประทีป มีเราเป็นที่ซ่อนเร้น มีเราเป็นที่ต้านทาน มีเราเป็นที่พึ่งอาศัยอยู่.

คามณี ! นาเลว มีดินเป็นก้อนแข็ง มีรสเค็ม พื้นที่เลวนั้น **เปรียบเหมือนสมณพราหมณ์** **ปริพพาชก**ทั้งหลาย ผู้เป็น **เดียรฉัตร**อื่นต่อเรา **เราก็**ย่อมแสดงธรรม งดงามในเบื้องต้น งดงามในท่ามกลาง งดงามในที่สุด ประกาศพรหมจรรย์บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง พร้อมทั้งอรรถะ พร้อมทั้งพยัญชนะ แก่ชนทั้งหลายเหล่านั้น. **ข้อนั้น** เพราะเหตุไรเล่า ? **เพราะเหตุว่า** **ถึงแม้ว่า**เขาจะเข้าใจธรรมที่เราแสดง **สักบทเดียว** **นั้นก็**ยัง **เป็นไป**เพื่อประโยชน์เกื้อกูล **และความสุข** แก่ชนทั้งหลาย **เหล่านั้น** ตลอดกาลนาน.

แผนที่วัดนาป่าพง

ขอกราบขอบพระคุณแต่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล (วัดนาป่าพง)

ที่กรุณาให้คำปรึกษา ในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ท่านใดประสงค์พิมพ์แจกเป็นธรรมทาน โปรดติดต่อได้ที่

คุณพิสิษฐ์ สกุศลสันติพร (ผู้จัดทำ)

โทร. 081-916-0596

ทรงแสงที่พึงไว้ เมื่อทรงล่วงลับไปแล้ว

อาหนนท์ ! ในกาลบัดนี้ก็ดี
ในกาลล่วงไปแห่งเราก็คดี
ใครก็ตาม

จักต้องมีตนเป็นที่ป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ
มีธรรมเป็นที่ป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ
เป็นอยู่

อาหนนท์ ! ภิกษุพวกใดเป็นผู้ใคร่ในสิกขา
ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุด แล.

(บาลี มหาวาร. ส°. ๑๙/๒๐๕/๗๑-๓,
ตรัสแก่พระอาหนนท์ ที่เวฬุคาม เมืองเวสาลี.)

พุทธวัจน์

พระปัจฉิมวาจาของพระพุทธเจ้า

ภิกษุทั้งหลาย !

บัดนี้เราจักเตือนพวกเธอทั้งหลายว่า

สังขารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

พวกเธอทั้งหลาย

จงให้ถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

นี่เป็นวาจามีในครั้งสุดท้าย ของตถาคต

(มหาปรินิพพานสูตร มหา. ที. ๑๐/๑๕๙/๑๒๘.)